

Центральноукраїнський національний технічний університет
Економічний факультет
Кафедра «Міжнародні економічні відносини»

«Допущено до захисту»
Зав. кафедрою МЕВ
д.е.н., професор

_____ Іван МИЦЕНКО
« ____ » _____ 2025 р.

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти

на тему
**«МІСЦЕ ТА РОЛЬ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ,
В МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ»**

Виконав здобувач вищої освіти
4 курсу, групи МЕВ-21
ОПП «Міжнародні економічні
відносини»
спеціальності 292 «Міжнародні
економічні відносини»

_____ Балабанов В.І.
« ____ » _____ 2025 р.
Керівник роботи
к.е.н., доцент

_____ Дар'я НАСИПАЙКО
« ____ » _____ 2025 р.

Рецензент _____

Центральноукраїнський національний технічний університет
 Факультет економічний
 Кафедра Міжнародних економічних відносин
 Рівень вищої освіти Бакалавр
 Галузь знань 29 «Міжнародні відносини»
 Спеціальність 292 «Міжнародні економічні відносини»
 Освітньо-професійна програма «Міжнародні економічні відносини»

ЗАТВЕРДЖУЮ
 Завідувач кафедри
 _____ Іван МИЦЕНКО
 «_____» _____ 2025 року

**ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
 ЗА ПЕРШИМ (БАКАЛАВРСЬКИМ) РІВНЕМ ВИЩОЇ ОСВІТИ
 ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ**

Балабанова Валерія Ігоровича

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи

Місце та роль країн, що розвиваються, в міжнародній торгівлі

2. Керівник роботи

Насипайко Дар'я Сергіївна, к.е.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

3. Строк подання роботи до захисту _____

4. Мета та завдання кваліфікаційної роботи Метою роботи є вивчення переваг та викликів, які виникають для країн, що розвиваються, в умовах сучасної міжнародної торгівлі.

Завдання: розглянути поняття та класифікацію країн, що розвиваються; вивчити історичні передумови інтеграції країн, що розвиваються, у світову економіку; дослідити теоретичні основи міжнародної торгівлі; проаналізувати сучасний стан світової торгівлі; оцінити показники структури та динаміки міжнародної торгівлі в країнах Азії та Європи; виявити тенденції зовнішньої торгівлі України; окреслити перспективи участі країн, що розвиваються, у світовій торгівлі.

5. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів роботи

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	доцент Насипайко Д.С.		
Розділ 2	доцент Насипайко Д.С.		
Розділ 3	доцент Насипайко Д.С.		

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Вибір теми і об'єкта дослідження, призначення наукового керівника	01.01.2025-09.01.2025	
2	Розробка завдання на кваліфікаційну роботу, складання календарного плану його виконання	10.01.2025-24.01.2025	
3	Опрацювання навчальної та наукової літератури і складання плану роботи	25.01.2025-02.02.2025	
4	Проведення наукових досліджень, обробка фактичного матеріалу	02.02.2025-28.03.2025	
5	Написання тексту 1-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	01.03.2025-25.03.2025	
6	Написання тексту 2-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	26.03.2025-20.04.2025	
7	Написання тексту 3-го розділу роботи та подання його на рецензування керівникові	21.04.2025-20.05.2025	
8	Усунення недоліків, написання остаточного варіанта тексту, оформлення кваліфікаційної роботи	21.05.2025-08.06.2025	
9	Перевірка на плагіат	09.06.2025-14.06.2025	
10	Отримання відгуку наукового керівника	15.06.2025-18.06.2025	
11	Рецензування кваліфікаційної роботи	19.06.2025-24.06.2025	
12	Захист кваліфікаційної роботи на засіданні екзаменаційної комісії		

Дата видачі завдання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис керівника

_____ (прізвище та ініціали)

Завдання прийнято до виконання

« ____ » _____ 2025 року

Підпис здобувача

АНОТАЦІЯ

Балабанов В.І. Місце та роль країн, що розвиваються, в міжнародній торгівлі. – Кваліфікаційна робота за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти зі спеціальності 292 «Міжнародні економічні відносини» освітньо-професійної програми «Міжнародні економічні відносини». – Центральноукраїнський національний технічний університет Міністерства освіти і науки України. – Кропивницький, 2025.

В першому розділі досліджено сутність та класифікацію країн, що розвиваються. Розглянуто історичні передумови інтеграції країн, що розвиваються, у світову економіку. Вивчено теоретичні основи міжнародної торгівлі. В другому розділі здійснено аналіз сучасного стану світової торгівлі. Визначено загальні тенденції міжнародної торгівлі в країнах Азії та Європи. Оцінено стан зовнішньої торгівлі України. В третьому розділі окреслено перспективи участі країн, що розвиваються, у світовій торгівлі.

Ключові слова: міжнародна торгівля, країни, що розвиваються, найменш розвинені країни, інтеграція, світова економіка, світовий ринок експорт, імпорт.

ABSTRACT

Balabanov V.I. The Place and Role of Developing Countries in International Trade. – Qualification work for the first (bachelor) level of higher education in specialty 292 "International Economic Relations" of the educational and professional program "International Economic Relations". - Central Ukrainian National Technical University of the Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kropyvnytskyi, 2025.

The first chapter examines the essence and classification of developing countries. The historical prerequisites for the integration of developing countries into the world economy are examined. The theoretical foundations of international trade are studied. The second chapter analyzes the current state of world trade. The general trends of international trade in Asian and European countries are identified. The state of Ukraine's foreign trade is assessed. The third chapter outlines the prospects for the participation of developing countries in world trade.

Keywords: international trade, developing countries, least developed countries, integration, world economy, world market, export, import.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ, У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ.....	8
1.1. Поняття та класифікація країн, що розвиваються.....	8
1.2. Історичні передумови інтеграції країн, що розвиваються, у світову економіку.....	14
1.3. Теоретичні основи міжнародної торгівлі.....	20
Висновки до розділу 1.....	28
РОЗДІЛ 2. МІСЦЕ І РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ.....	30
2.1. Аналіз сучасного стану світової торгівлі.....	30
2.2. Структура та динаміка міжнародної торгівлі в країнах Азії та Європи.....	34
2.3. Зовнішня торгівля України.....	49
Висновки до розділу 2.....	58
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ, У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ.....	59
Висновки до розділу 3.....	64
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68
ДОДАТКИ.....	72

ВСТУП

Актуальність теми. У XXI столітті міжнародна торгівля стала одним із головних рушіїв економічного розвитку та глобальної інтеграції. Вона охоплює обмін товарами, послугами, технологіями й капіталом між країнами, формуючи складну мережу взаємозалежностей у світовому господарстві. Зокрема, для країн, що розвиваються, участь у міжнародній торгівлі відкриває нові горизонти економічного зростання, підвищення добробуту населення та інтеграції в глобальні ланцюги доданої вартості. Залучення до зовнішньоекономічної діяльності дозволяє таким країнам не лише отримувати валютні надходження від експорту, а й впроваджувати новітні технології, підвищувати конкурентоспроможність вітчизняної продукції, створювати нові робочі місця, а також зміцнювати позиції на міжнародній арені. Разом з тим, ці переваги не завжди реалізуються в повному обсязі через ряд структурних і системних проблем. Серед них — нестача інфраструктури, залежність від експорту сировини, низька якість інституційного середовища, нерівні умови доступу до ринків розвинених країн, а також нестабільність світової економіки, яка часто призводить до криз та цінових коливань.

Країни, що розвиваються, мають істотні відмінності у рівнях розвитку, природних ресурсах та ступені залученості до світових економічних процесів. Тому вплив міжнародної торгівлі на їхні економіки є неоднозначним і вимагає комплексного аналізу.

В 2025 році міжнародна торгівля є головним інструментом для розвитку національних економік, особливо для тих, що розвиваються. Міжнародна торгівля та інвестиції сприяють зростанню економічної міцності, що в свою чергу створює нові можливості.

Метою даної роботи є вивчення переваг та викликів, які виникають для країн, що розвиваються, в умовах сучасної міжнародної торгівлі.

Виходячи з поставленої мети, в роботі були поставлені наступні завдання:

- 1) розглянути поняття та класифікацію країн, що розвиваються;
- 2) вивчити історичні передумови інтеграції країн, що розвиваються, у світову економіку;
- 3) дослідити теоретичні основи міжнародної торгівлі;
- 4) проаналізувати сучасний стан світової торгівлі;
- 5) оцінити показники структури та динаміки міжнародної торгівлі в країнах Азії та Європи;
- 6) виявити тенденції зовнішньої торгівлі України;
- 7) окреслити перспективи участі країн, що розвиваються, у світовій торгівлі.

Об'єктом дослідження є міжнародна торгівля.

Предметом дослідження є вивчення участі країн, що розвиваються, у світовому товарному обміні.

Теоретичне та/або практичне значення одержаних результатів. Матеріали проведеного дослідження стануть у нагоді для подальшого вивчення специфіки міжнародної торгівлі. Вони можуть бути використані під час викладання курсів «Міжнародні економічні відносини», «Зовнішньоекономічна діяльність підприємств», «Міжнародна економічна діяльність України», «Біржова діяльність та міжнародна торгівля» тощо.

Апробація результатів дослідження. Приймав активну участь в роботі наукового гуртка «Територія міжнародних економічних відносин», де виступав з доповідями.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота викладена на 73 сторінках, її положення проілюстровані 9 таблицями та 5 рисунками. Список використаних джерел налічує 65 найменувань і викладений на 5 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ УЧАСТІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ, У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ

1.1. Поняття та класифікація країн, що розвиваються

У світі існує значна кількість держав, які значно відстають від передових економік за багатьма показниками. Їх зазвичай називають країнами, що розвиваються. Їхні економіки характеризуються обмеженими фінансовими ресурсами, недостатньою розвиненістю промисловості, слабкою інфраструктурою та частою залежністю від продажу природних ресурсів. Крім того, у цих країнах часто спостерігаються проблеми з якістю освіти, охорони здоров'я та державного управління.

Не існує єдиного способу визначити, які саме країни належать до цієї категорії. Різні міжнародні організації, такі як МВФ, Світовий банк та ООН, використовують різні набори критеріїв для їх класифікації. Ці критерії можуть включати розмір економіки, структуру виробництва, рівень життя населення та інші соціально-економічні показники. Часто для позначення цих країн використовують термін "Глобальний Південь", який охоплює більшість країн Африки, Азії, Латинської Америки та деякі країни Східної Європи [8].

Продовжуючи розгляд країн, що розвиваються, варто зазначити, що їхня неоднорідність є ключовою характеристикою. Всередині цієї групи існують значні відмінності за рівнем економічного розвитку, політичною стабільністю, культурними особливостями та географічним розташуванням. Наприклад, країни з великими запасами природних ресурсів, такі як деякі держави Близького Сходу, можуть мати значно вищий ВВП на душу населення, ніж країни Африки, що потерпають від посух та політичної нестабільності [1].

Крім того, динаміка розвитку цих країн також суттєво відрізняється. Деякі з них, такі як країни Південно-Східної Азії (наприклад, В'єтнам, Індонезія), демонструють швидке економічне зростання та поступово інтегруються у світову економіку, стаючи важливими виробничими центрами. Інші ж, навпаки, залишаються в стані стагнації або навіть регресу, стикаючись з проблемами корупції, внутрішніх конфліктів та неефективного управління [24].

Важливо розуміти, що термін «країна, що розвивається» не є статичним. Це скоріше позначення певного етапу розвитку, який країна може подолати, досягнувши рівня розвиненої економіки. Історія знає чимало прикладів країн, які успішно пройшли цей шлях, наприклад, Південна Корея або Сінгапур. Однак, для більшості країн, що розвиваються, цей процес залишається складним та потребує комплексних реформ, залучення інвестицій та підтримки міжнародної спільноти.

Країни, що розвиваються, зазвичай спеціалізуються на експорті:

- енергетичних ресурсів (нафта, газ) — Саудівська Аравія, Нігерія;
- агропродукції — Бразилія, В'єтнам (кава), Ефіопія;
- мінералів та металів — ДР Конго (кобальт), Чилі (мідь);
- текстилю — Бангладеш, Пакистан.

Натомість країни, що розвиваються, імпортують технології, машини та обладнання; фармацевтичну продукцію; засоби зв'язку; продовольство — у разі дефіциту [1].

Важливим джерелом валютних надходжень для багатьох країн (Філіппіни, Індія, Непал) є грошові перекази трудових мігрантів. У 2023 році обсяг таких переказів у світі перевищив \$800 млрд [9].

Країни, що розвиваються, мають схожі внутрішні проблеми: слабка інфраструктура; корупція та нестабільне законодавство; низький рівень освіти та кваліфікації; відсутність диверсифікації економіки.

Щодо зовнішніх викликів, то до них відносять: торгові обмеження з боку розвинених країн (тарифи, квоти, субсидії для власних виробників); волатильність світових цін; складність у доступі до фінансування (високі кредитні ставки).

COVID-19 та війна в Україні посилили глобальні логістичні збої, змінили торгові маршрути й акценти. Багато країн, що розвиваються, зазнали падіння експорту та втрати доходів.

Існує велика кількість досліджень на тему країн що розвиваються, як зарубіжних, так і вітчизняних, серед вітчизняних є такі автори як Будкін В. С., Климко Г. Н., Козик В. В., Резнікова Н. В., Рогач О. І., Румянцев А. П., Філіпенко А. С., Шнирков О. І.. Але серед всіх досліджень немає чіткої класифікації країн, що розвиваються.

Термін «найменш розвинені країни» (НРК) офіційно використовується ООН починаючи з 1964 року - до них входять країни з найменш розвинутим рівнем доходу на душу населення і з значиними проблемами в економічному секторі. Світове співтовариство неодноразово вкладає зусилля для підтримки таких економік допомагаючи їм в вирішенні їх проблем. Комітет з політики в галузі розвитку (Committee for Development Policy, CDP) став органом, офіційно уповноваженим Економічною і соціальною радою і Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй, для вироблення рекомендацій, за якими країни повинні кваліфікуватися як НРК. Набуття статусу найменш розвинутої країни відбувається методом голосування Генеральної Асамблеї ООН [1].

Існують такі критерії класифікації НРК:

- ВВП на душу населення;
- частка обробної промисловості в ВВП;
- рівень грамотності дорослого населення;
- рівень валового національного доходу (ВНД) на душу населення за методом Світового банку;

- індекс людських активів (Human Asset Index , HAI), що вимірює рівень розвитку людського капіталу і розраховується на основі чотирьох рівнозважених показників (відсоток населення, яке потерпає від недоїдання, рівень дитячої смертності, рівень середньої освіти населення і рівень грамотності дорослого населення) [1].

Але важливо зазначити, щоб включити країну до НРК потрібна згода самої країни, країни з населенням понад 75 мільйонів людей не може бути включена до списку.

З моменту створення групи, число НРК майже подвоїлось: з 25 в 1971 році до 48 у 2016. Таке зростання обумовлене тим що ряд країн які були утворені мали проблеми пов'язані з збройними конфліктами, прикладом є Еритрея, Південний Судан і Східний Тимор, або тривалий економічний спад - Ангола, Ліберія та Сенегал. Три країни: Гана, Папуа-Нова Гвінея і Зімбабве були рекомендовані Комітетом для отримання статусу НРК, але відмовилися від включення в список. Першою країною, яка вийшла з групи НРК в 1994 році була Ботсвана, за нею пішли Кабо-Верде (2007) Мальдівські острови (2011) і Самоа (2014). Зараз номінантами на виключення з групи НРК є Вануату (2017), Екваторіальна Гвінея (2017) і Ангола (2021). З 48 країн більше 70% розташовані в Африці, 13 країн в Азії і Океанії і лише одна країна в Латинській Америці (Гаїті) [24].

Держави, які входять до групи найменш розвинених країн (НРК), можуть отримувати додаткову підтримку, недоступну для інших країн, що розвиваються. Під час створення переліку НРК у 1971 році акцентувалося на важливості комплексного підходу, спрямованого на подолання як соціальних, так і економічних бар'єрів для сталого зростання. У рамках цієї ініціативи запропонували три ключові напрями допомоги:

- технічне співробітництво;
- фінансова допомога на пільгових умовах;
- міжнародні торговельні заходи.

Систему координації міжнародної підтримки найменш розвинених країн впроваджували за допомогою чотирьох декадних програм дій під егідою ООН. Фінальну програму було прийнято під час конференції у Стамбулі (2011), [10].

Підтримка найменш розвинених країн (НРК) у сфері міжнародної торгівлі реалізується через спеціальні механізми Всесвітньої організації торгівлі (СОТ), зокрема:

- преференційного доступу до ринків;
- диференційованого режиму щодо їх зобов'язань (підвищена гнучкість для НРК правил і норм, що регулюють торговельні заходи; більш тривалі перехідні періоди; технічна підтримка, пов'язана зі створенням торговельного потенціалу) [11].

Країни, що розвиваються і які не мають виходу до моря. Країни що не мають доступу до моря потерпають від високої вартості транзиту, через те що стають ізольованими від головних морських торговельних маршрутів, що негативно впливає на економіку, підвищуючи вартість всіх товарів, ресурсів. Це ускладнює експорт або імпорт, ускладнюючи економічні зв'язки країни зі світовим ринком. В цю категорію входять 32 країни з населенням більше 470 мільйонів людей, половина з яких класифікуються ще як найменш розвинені. Близько 66 відсотків країн мають менше 1000 доларів ВВП на душу населення. В 2013 році на 9-й Конференції міністрів СОТ була досягнута угода щодо спрощення транзиту товарів через кордони, що забезпечувало його свободу. Внаслідок цієї угоди країни що не мають виходу в море заощаджували до 15 відсотків на транзиті [1].

Малі острівні країни, що розвиваються (Small Island Developing States, SIDS). На Конференції ООН з навколишнього середовища та розвитку (Ріо-де-Жанейро, 1992) було вперше інституційно визначено категорію малих острівних країн, що розвиваються (МОКР). Ця група включає 58 суб'єктів міжнародного права: 38 суверенних держав-членів ООН та 20 несуверенних

територій, які через свою географічну специфіку стикаються з системними викликами у соціальній, економічній та екологічній сферах. Географічний розподіл МОКР виглядає наступним чином:

- Карибський регіон: 29 юрисдикцій;
- Тихоокеанський регіон: 20 юрисдикцій;
- Атлантичний, Індійський океани та Південно-Китайське море: 9 юрисдикцій [1].

Важливо відзначити, що 9 з цих країн мають подвійний статус, входячи одночасно до категорії найменш розвинених країн (НРК). Екологічна вразливість МОКР підсилюється їх тропічним розташуванням (90% країн групи), що зумовлює високу частоту екстремальних метеорологічних явищ, зокрема ураганів та повеней [24].

Інноваційним інструментом управління ризиками став Карибський фонд страхування ризиків катастроф (CCRIF), створений у 2007 році за ініціативи Світового банку та 18 острівних держав Карибського басейну. За період функціонування фонду було здійснено 13 страхових виплат на суму 38 млн. доларів США для 8 держав-учасниць, причому всі компенсації були перераховані в рекордно короткі терміни - до 14 днів після настання страхової події. У 2016 році фінансовий потенціал фонду значно зріс завдяки внеску Європейської Комісії в розмірі 14 млн. євро [11].

Класифікація країн, що розвиваються, за версією Світового банку (World Bank).

Світовий банк поділяє країни на такі три групи: перша група країн, це країни, які мають можливість отримати кредит від МБРР. В цю групу входять 66 країн з рівнем ВНД на душу населення вище 1215 доларів США, але які за оцінкою банку не можуть розвиватися без залучення інших коштів. Друга група - сюди входять країни що можуть отримати кошти від Міжнародної асоціації розвитку (МАР), яка надає пільгові кредити та гранти. В цю групу відносять відносно бідні країни з низькою кредитоспроможністю. Третю

групу країн називають змішаною, сюди включаються країни, які можуть бути профінансованими як МАР так і МБРР, на них діє заборона на отримання грантів, однак мають право на кредити [1].

1.2. Історичні передумови інтеграції країн, що розвиваються, у світову економіку

Динаміка розширення кількості та географії регіональних інтеграційних угруповань виступала ключовим чинником залучення нових країн-учасниць до механізмів міжнародної економічної інтеграції (МЕІ). Ще в XVII столітті здійснювалися процеси інтеграції в світову економіку, схожу на ту що здійснюється сьогодні, на межі переходу з феодалізму на капіталізм з виробничими потужностями. Раніше в епоху феодалізму всі надходження від виробничої діяльності або торгівлі приносили прибуток самим торговцям або в казну. За такої моделі торговельних відносин маємо наслідок обмежену торгівлю з сусідніми регіонами, державами, і так далі, була відсутня конкуренція між виробниками, що негативно сказалося на добробут людей. Правителі таких країн як наприклад Франції чи Англії застосовували політику заборони роздрібної торгівлі. [6]

У період XVI-XVII століть Європа стала свідком формування нових економічних інтеграційних моделей. Яскравим прикладом слугує запропонований ще у 1664 році проект митного союзу між французькими провінціями, який відображав тенденцію до внутрішньодержавної економічної консолідації. Паралельно на основі преференційних торговельних угод активізувався процес становлення колоніальних імперій. Цей період можна охарактеризувати як епоху "протоінтеграції", коли почали формуватися інституційні передумови майбутніх єдиних ринків. Особливістю стало виникнення парадоксальної динаміки: поєднання лібералізації торгівлі в межах імперій із жорстким меркантилізмом у

зовнішніх відносинах. Такі процеси заклали основи для подальшого розвитку європейської економічної архітектури, демонструючи, як колоніальні імперії функціонували як ранні інтеграційні проекти з особливими торговельними режимами [24].

Формування митних союзів (МС) стало важливим етапом у процесі державотворення, зокрема в Італії, Німеччині та США. Як зазначає В. Г. Шеров-Ігнат'єв, історичні корені регіональної інтеграції сягають МС німецьких держав, який з 1818 р. розвивався під егідою Пруссії та сприяв об'єднанню Німеччини [11]. Фрідріх Ліст підкреслював, що до середини ХІХ ст. більшість німецьких земель (за винятком Австрії, Мекленбургів, Ганноверу та ганзейських міст) приєдналися до єдиного митного союзу. Це призвело до:

- Ліквідації внутрішніх митних кордонів;
- Впровадження єдиного зовнішнього тарифу (на основі прусського тарифу 1818 р., який поєднував помірний протекціонізм із стимулюванням торгівлі);
- Пропорційного розподілу митних доходів між державами за кількістю населення [6].

Досвід ранніх преференційних угод (англо-португальський договір 1703 р., англо-французький 1860 р., Німецький МС 1834–1871 рр.) свідчить, що вже в ХVІІІ–ХІХ ст. було усвідомлено економічні переваги інтеграції. Зокрема, Ліст зазначав: «Під впливом митного союзу мануфактурна промисловість, торгівля та землеробство німецьких держав досягли значних успіхів». Це підтверджує, що міжнародна економічна інтеграція (МЕІ) мала трансформаційний вплив не лише на торгівлю, але й на загальний економічний розвиток.

Дослідження історичного досвіду демонструє, що економічні ефекти преференційних торговельних угод були усвідомлені вже в добу ранньої глобалізації (ХVІІІ-ХІХ ст.). Яскравими прикладами слугують:

- англо-португальський Метуенський договір (1703), що закріпив асиметричну спеціалізацію торгівлі;
- англо-французька угода 1860 року, яка запровадила принцип взаємності митних пільг;
- Німецький митний союз (Zollverein, 1834-1871), що став каталізатором промислового розвитку [6].

Аналіз ранніх європейських митних союзів демонструє чітку закономірність: державам, які проголошували інтеграційний союз, вдавалось узгодити свої внутрішньо- та зовнішньоекономічні інтереси вже протягом 3-5 років. Яскравими прикладами цього процесу стали угоди між Францією та Монако (1918 р.), Швейцарією та Ліхтенштейном (1921 р.), а особливо - створення митного союзу Бенілюкс у 1944 році [2].

Бенілюкс став своєрідною моделлю, яка на практиці довела життєздатність та ефективність економічної співпраці між країнами. Цей досвід безпосередньо вплинув на подальшу європейську інтеграцію. Концепція митного союзу, яка панувала в 1950-х роках, лягла в основу створення Європейського економічного співтовариства [3].

Сьогодні Європейський Союз є не лише найрозвиненішим інтеграційним угрупованням в Європі, а й у всьому світі. Цей успіх багато в чому обумовлений саме тими принципами, які були закладені ще в перших митних союзах: поступовою гармонізацією економічних політик, створенням спільного регуляторного простору та посиленням інституційної співпраці між країнами-учасницями.

Історичний досвід свідчить, що формування митних союзів було лише першим кроком до глибшої економічної та політичної інтеграції. Від локальних угод між окремими країнами Європа пройшла шлях до створення комплексної системи єдиного ринку, що стало зразком для інших регіонів світу.

Сучасний етап розвитку міжнародної торгівлі характеризується значною активністю окремих країн у укладанні регіональних торговельних угод (РТУ). Особливо помітну роль у цьому процесі відіграють такі держави, як Ізраїль, Індія, Китай, Малайзія, Республіка Корея, Таїланд, Філіппіни та інші. Ці країни демонструють високий рівень залучення до преференційних торговельних угод, що стало однією з ключових особливостей міжнародної торговельної політики останніх років. Важливо відзначити, що кожен історичний період формування регіональних торговельних угруповань мав свої специфічні характеристики. Вони стосувались як складу країн-учасниць, так і особливостей їх торговельної політики. Наприклад, у різні періоди спостерігались відмінності в підходах до:

- лібералізації торгівлі;
- захисту національних виробників;
- гармонізації технічних стандартів;
- механізмів вирішення спорів [6].

Світова економіка пройшла через три виразні хвилі регіоналізму, кожна з яких залишила свій слід у історії міжнародної торгівлі. Перша хвиля (кінець 1950-х - 1960-ті роки) стала часом експериментів і надій. Європа, щойно оговтавшись від воєнних руїн, взяла курс на глибоку інтеграцію, створивши ЄЕС та ЄАВТ. Цей європейський досвід надихнув країни Африки та Латинської Америки на власні інтеграційні проекти, хоча їхні спроби часто нагадували "хворобливе дитинство" - багато амбіцій, але мало реальних результатів.

Як справедливо зауважує В. Г. Шеров-Ігнат'єв, ця епоха породила два паралельні світи інтеграції:

- Клуб багатих ("Північ-Північ"), де країни об'єднувалися на основі розвинених інститутів;
- Союз бідних ("Південь-Південь"), де країни намагалися вижити колективно[6].

Особливо показовою була стратегія імпортозаміщення, яку обрали країни, що розвиваються. Вони мріяли створити спільний ринок, але на практиці зіткнулися з жорстокою реальністю:

- Рішення приймалися "на хвилі ентузіазму", без чіткого плану
- Ніхто не думав про механізми контролю виконання угод
- Технологічна відсталість і брак інфраструктури ставили хрест на всіх амбітних планах.

Цей період нагадує нам важливу істину: інтеграція - це не лише про гарні наміри, але й про холодний розрахунок. Європа змогла об'єднатися, тому що мала:

- Спільні інститути
- Чіткі правила гри
- Фінансові ресурси для підтримки процесу [6].

Тим часом країни "Півдня" навчилися цінному уроку: без цих компонентів будь-яка інтеграція обречена залишатися на папері.

Останнє десятиліття характеризується якісно новими тенденціями у сфері регіональної економічної інтеграції. Сучасні РТУ вже не обмежуються традиційним зниженням тарифних бар'єрів, а набувають значно складнішого характеру. Спостерігається чотири ключові тенденції:

По-перше, РТУ перетворюються на стратегічний інструмент торговельної політики, що виходить за межі багатосторонніх угод в рамках СОТ. По-друге, вони дедалі частіше включають регуляторні положення, що стосуються інвестицій, інтелектуальної власності та інших сфер економічного співробітництва. По-третє, помітна активізація угод між країнами, що розвиваються ("Південь-Південь"). По-четверте, відбувається географічне розширення та консолідація існуючих угод [4, с. 3-4].

Особливу увагу привертає зростання кількості міжрегіональних угод, які становлять значну частку всіх РТУ. Період 2008-2010 рр. був відзначений

активною участю таких інтеграційних об'єднань, як ЄАВТ, ЄС, НАФТА, а також груп країн, що розвиваються (МЕРКОСУР, АСЕАН, SACU). Характерною рисою цього періоду стало укладення трансконтинентальних угод, таких як угоди між ЄС і Карибським форумом африканських, карибських і тихоокеанських держав, ЄАВТ і Південноафриканським митним союзом [11].

Окремої уваги заслуговує тенденція до укладення двосторонніх угод між країнами з різних регіонів (наприклад, Ізраїль-Канада, Японія-Мексика, США-Бахрейн). Хоча більшість таких угод все ще укладаються між країнами одного регіону, частка трансконтинентальних угод невпинно зростає. Варто відзначити, що розвинені країни беруть участь у підписанні не менше половини всіх двосторонніх угод [6].

Ці процеси свідчать про трансформацію традиційної моделі регіональної інтеграції та формування нової архітектури міжнародних економічних відносин, де РТУ відіграють ключову роль у глобальній економічній системі.

Процеси об'єднання національних ринків мають багатовікову історію, однак інституційне оформлення міжнародної економічної інтеграції як системного явища почалося лише в середині ХХ століття. Дослідження еволюції інтеграційних процесів дозволяють виділити окремі хвилі, кожна з яких характеризується специфічними рисами:

1. Критерії участі:

- Від інтеграції між країнами з подібним рівнем розвитку ("Північ–Північ", "Південь–Південь");
- До складних асиметричних моделей ("Північ–Південь").

2. Вектори розвитку:

- Від вузької торговельної співпраці до комплексної гармонізації економічних політик;

- Від регіональних угруповань до трансконтинентальних альянсів.

3. Вплив на учасників:

- Позитивні ефекти для ВВП, продуктивності та інвестиційного клімату;
- Виникнення структурних дисбалансів у разі асиметричної інтеграції.

Особливий науковий інтерес представляють:

- Інтеграція великих країн, що розвиваються (БРИКС, МЕРКОСУР), яка формує нові центри економічної сил;
- Наслідки торгівлі з третіми країнами, зокрема проблеми торгового відхилення та конкуренції регуляторних режимів [24].

Сучасний етап глобалізації характеризується якісним ускладненням інтеграційних моделей:

1. Поєднання міжрегіональних угод із глибокою гармонізацією стандартів.
2. Активне залучення країн із перехідною економікою.
3. Зростання ролі неекономічних чинників (екологічні, соціальні стандарти).

1.3. Теоретичні основи міжнародної торгівлі

Міжнародна торгівля — це торгівля між резидентами різних країн, якими можуть бути фізичні та юридичні особи, фірми, ТНК, некомерційні організації тощо. У сучасному світі міжнародна торгівля – це один з головних двигунів економічного розвитку. Вона є важливою частиною міжнародних економічних відносин і охоплює експорт та імпорт товарів, послуг, а також продуктів інтелектуальної власності між різними країнами.

Сьогодні міжнародна торгівля займає вражаючі 80% від усіх міжнародних відносин, що підкреслює її ключову роль у глобальній економіці [7].

Глобальна економіка немислима без міжнародної торгівлі. Вона є ключовим елементом світового ринку, де країни взаємодіють через купівлю та продаж товарів і послуг. Ця взаємодія базується на міжнародному поділі праці та інших факторах, що впливають на виробництво.

Міжнародний поділ праці, що супроводжувався спеціалізацією та кооперацією у виробництві, створив підґрунтя для формування світового ринку. Цей ринок поступово виникав на базі національних ринків, які з часом почали виходити за межі окремих держав. Початковий етап розвитку товарного господарства характеризувався простою формою внутрішнього ринку: виробник самостійно реалізовував продукцію безпосередньо споживачеві, а оплата і передача товару відбувалися одночасно. Така форма господарювання базувалася на поділі праці.

Від самого початку ринки почали зазнавати процесів спеціалізації. Виникли національні товарні ринки, у межах яких роздрібна торгівля відокремилася від оптової. Почали формуватися також ринки праці та капіталу. Частина цих ринків почала орієнтуватися не лише на внутрішнього, а й на іноземного споживача.

Основні риси світового ринку:

- світовий ринок виступає формою товарного виробництва, що вийшло за межі національних кордонів у пошуках можливостей реалізації продукції;
- він проявляється через міждержавне переміщення товарів, на яке впливають як внутрішній, так і зовнішній попит і пропозиція;
- сприяє раціональному розподілу виробничих ресурсів, орієнтуючи виробників на ті галузі та регіони, де їхнє використання є найбільш ефективним;
- виконує функцію своєрідного очищення, виключаючи з міжнародного обміну товари та виробників, які не відповідають

міжнародним стандартам якості або не здатні конкурувати за ціною [7 с. 43-44].

Як простір міжнародного товарообміну, світовий ринок чинить суттєвий вплив на виробничу діяльність, визначаючи, що саме, у яких обсягах і для яких споживачів слід виготовляти. У цьому контексті світовий ринок виступає вихідною основою для виробництва і є ключовим поняттям у теорії міжнародної економіки.

Із появою грошей у торговельний процес включилися посередники — купці, які займалися реалізацією продукції, а також міняйли, що надавали кошти в борг для здійснення торгових операцій.

Товари, що циркулюють на світовому ринку, несуть важливу інформацію. Вони відображають баланс попиту та пропозиції, дозволяючи країнам оцінювати потреби ринку та адаптувати своє виробництво. Це допомагає визначити, які товари, в якій кількості та для кого слід виробляти.

Історично, торгівля товарами була першою і домінуючою формою міжнародних економічних відносин. Хоча фінансові операції згодом набули більшого значення, роль міжнародної торгівлі залишається надзвичайно важливою. Це підтверджується постійним зростанням її обсягів. Наприклад, за даними СОТ, у період з 2006 по 2008 рік спостерігалось значне збільшення обсягів міжнародної торгівлі. Цей розвиток пов'язаний з лібералізацією міжнародних відносин та зростанням попиту на промислові товари, які складають значну частину світового експорту [12].

Міжнародна торгівля продовжує відігравати ключову роль у розвитку світової економіки. Фактично, обсяги міжнародної торгівлі зростають швидше, ніж загальне світове виробництво. Це означає, що країни все більше покладаються на імпорт та експорт товарів і послуг для стимулювання економічного зростання та задоволення потреб своїх громадян. Міжнародна торгівля є важливим двигуном глобальної економічної інтеграції та сприяє підвищенню рівня життя в усьому світі.

У сучасному світі економічні зв'язки стають дедалі тіснішими. Це відбувається завдяки поглибленню міжнародного поділу праці, коли різні країни спеціалізуються на виробництві певних товарів чи послуг. З'являються нові види поділу праці, що стають основою для міжнародної економічної інтеграції. Компанії все частіше організують внутрішньофірмовий обмін, коли різні підрозділи, розташовані в різних країнах, співпрацюють у виробничому процесі.

Прикладом цього є Європейський Союз, найбільш інтегроване міжнародне економічне угруповання. В ЄС торгівля розвивається значно швидше, ніж виробництво. Обсяги торгівлі втричі перевищують обсяги виробництва, що свідчить про глибоку інтеграцію економік країн-членів та активний обмін товарами та послугами.

Міжнародна торгівля як наукова дисципліна спирається на фундаментальні економічні теорії, які еволюціонували протягом століть. Від класичних концепцій до сучасних підходів, ці теорії формують основу для розуміння закономірностей міжнародного товарообміну. Виділяють наступні теорії міжнародної торгівлі [7]:

1. Класичні теорії торгівлі. Класична політична економія заклала основи теорії міжнародної торгівлі через:

- теорія абсолютних переваг (Адам Сміт , 1776 р.). Сміт у своїй теорії абсолютних переваг доводив, що країнам вигідно спеціалізуватися на виробництві товарів, де вони мають абсолютну перевагу у витратах, та імпортувати інші товари;

- теорія порівняльних переваг (Девід Рікардо, 1817 р.). Рікардо розвинув цю ідею, довівши, що навіть за відсутності абсолютних переваг торгівля залишається вигідною, якщо країни спеціалізуються на товарах з відносно нижчими витратами.

2. Неокласичні та сучасні підходи:

- теорія факторів виробництва. Значний внесок у розвиток теорії міжнародної торгівлі зробили шведські економісти Хекшер і Олін. Їхня теорія акцентує на ролі факторів виробництва - праці, капіталу та землі. Відповідно до цієї концепції, країни експортують товари, для виробництва яких вони мають відносний надлишок факторів, та імпортують товари, що вимагають дефіцитних факторів;
- теорія залежності (Ф. Карданас, А. Гундер Франк): підкреслює, що країни, що розвиваються, залишаються залежними від економік центрів (розвинених країн), постачаючи сировину та отримуючи назад дорогі технології;
- модель імпортозаміщення: популярна у 1960–1980-х рр., припускала захист внутрішнього ринку через тарифи. Згодом замінена на експортно-орієнтовану стратегію (приклад — Південна Корея).

Пол Самуельсон доповнив цю теорію, довівши, що міжнародна торгівля сприяє вирівнюванню цін на фактори виробництва між країнами. Друга половина ХХ століття принесла нові теоретичні розробки. Теорема Самуельсона-Джонса аналізує вплив торгівлі на доходи власників різних факторів виробництва. Теорема Столпера-Самуельсона досліджує взаємозв'язок між цінами товарів і факторів виробництва. Теорема Рибчинського показує вплив зростання пропозиції одного фактора на структуру виробництва [7].

Особливий інтерес представляє теорія "периферійної економіки", яка аналізує нерівномірний розвиток країн у світовій економіці. Вона доводить, що країни "периферії" мають подвійну економічну структуру, де сучасний сектор інтегрований у світову економіку, а традиційний - відстає у розвитку.

Сучасні теорії міжнародної торгівлі враховують нові аспекти глобалізованої економіки. Теорія перехресного попиту пояснює, чому країни з подібним рівнем доходів частіше торгують між собою. Теорія монополістичної конкуренції Чемберліна аналізує ринки диференційованих

товарів. Концепція конкурентних переваг Портера зосереджується на ролі окремих фірм у міжнародній торгівлі, доводячи, що саме фірми, а не країни, є основними суб'єктами міжнародної конкуренції.

Розвиток теорій міжнародної торгівлі продовжується, враховуючи нові виклики глобалізації, технологічний прогрес і зміни у структурі світової економіки. Кожна з цих теорій пропонує унікальний підхід до розуміння складних механізмів міжнародного товарообміну, доповнюючи одна одну і формуючи цілісну наукову картину.

У сучасній економіці міжнародна торгівля функціонує через глобальні ланцюги доданої вартості (ГЛДВ), коли один товар виробляється частинами в різних країнах. Країни, що розвиваються, здебільшого задіяні в початкових етапах виробництва — видобутку ресурсів, базовому виробництві або збірці.

Торговельна діяльність (комерція) - це організована система господарських операцій, основним завданням якої є отримання прибутку через здійснення обміну товарів та послуг. Цей процес забезпечується взаємодією п'яти ключових елементів:

1.Продавці - суб'єкти господарської діяльності, що:

- формують асортимент товарів/послуг;
- встановлюють цінову політику;
- організовують процес реалізації.

2.Покупці - кінцеві споживачі або промислові споживачі, які:

- формують платоспроможний попит;
- забезпечують зворотній зв'язок з ринком;
- впливають на розвиток товарної пропозиції .

3.Посередники - спеціалізовані суб'єкти, що:

- оптимізують ланцюги постачання;
- знижують транзакційні витрати;
- забезпечують інформаційний обмін.

4.Товар - будь-який продукт праці, що:

- має споживчу вартість;
- відповідає ринковим потребам;
- задовольняє конкретні потреби.

5.Гроші - універсальний еквівалент, який:

- спрощує процес обміну;
- виконує функцію оцінки вартості;
- забезпечує ліквідність угод [7, с. 5-6].

У традиційній інтерпретації міжнародна торгівля являє собою галузь міжнародних економічних відносин, що охоплює систему товарно-грошового обміну між національними господарствами. Це поняття інтегрує зовнішньоторговельну діяльність усіх держав світової спільноти. Для окремої держави прийнято вживати термін "зовнішня торгівля". У контексті двох країн – "міждержавна", "двостороння" або "взаємна торгівля". При аналізі глобальних процесів – "міжнародна" або "світова торгівля". Сучасне трактування міжнародної торгівлі передбачає включення до її складу не лише товарних операцій, а й обміну послугами різного характеру [25].

Міжнародна торгівля функціонує через систему двох протилежно спрямованих потоків:

Експорт – операції з реалізації товарів/послуг іноземним контрагентам, що включають:

- Прямий експорт (постачання вітчизняної продукції);
- Реекспорт (перепродаж імпортованих товарів).

Імпорт – операції з придбання товарів/послуг у зарубіжних постачальників, що охоплюють:

- Прямий імпорт (закупівля іноземної продукції);
- Реімпорт (повернення раніше експортованих товарів) [11].

Ця дихотомія становить основу міжнародного товарообігу, визначаючи баланс економічних інтересів учасників світового ринку.

У міжнародній торгівлі існують специфічні форми товарообміну, такі як реекспорт і реімпорт. Реекспорт передбачає повторне вивезення імпортованих товарів без сплати експортних мит та застосування нетарифних обмежень, при цьому товари не піддаються переробці на території країни. Реімпорт, у свою чергу, є операцією з повернення раніше експортованих товарів на пільгових митних умовах без нетарифних обмежень, незалежно від стану товару.

Облік зовнішньоторговельних операцій ведеться як у натуральних, так і у грошових показниках. Ці дані формують торговий баланс, який відображає співвідношення експорту та імпорту, а також визначають сальдо торговельного балансу - різницю між обсягами експорту та імпорту. Сукупний обсяг цих операцій складає зовнішній товарообіг країни.

В міжнародній практиці існують два основних підходи до визнання торговельних операцій. Митний підхід, який є основним, враховує факт перетину товаром митного кордону та його фіксацію в митній статистиці, незалежно від зміни власника. Це стосується навіть внутрішньокорпоративних поставок між філіалами. З іншого боку, балансовий підхід, що використовується при складанні платіжного балансу, враховує факт зміни власника товару, навіть якщо він не перетинав кордон [26].

Методологія обліку міжнародної торгівлі має свої особливості. Експорт традиційно враховується за ціною FOB, яка включає витрати на доставку товару до кордону, тоді як імпорт фіксується за ціною CIF, що враховує також витрати на транспортування та страхування. Така різниця в методології призводить до певних розбіжностей у світовій торговельній статистиці [11].

Аналіз міжнародної торгівлі зазвичай проводиться з двох основних перспектив. Географічна структура дозволяє вивчати регіональний розподіл товаропотоків та визначати основних торгових партнерів. Товарна структура,

в свою чергу, аналізує номенклатуру товарів і послуг, а також частку високотехнологічної продукції в загальному обсязі торгівлі.

Сучасні тенденції міжнародної торгівлі характеризуються трьома основними напрямками. По-перше, це глобалізація товарних ринків, яка призводить до зростання взаємозалежності національних економік. По-друге, спостерігається процес регіоналізації через створення різних торговельних угруповань. І по-третє, відбувається лібералізація торговельних режимів, спрямована на зниження митних бар'єрів.

Серед основних показників міжнародної торгівлі найважливішими залишаються обсяги експорту та імпорту, які є базовими аналітичними індикаторами. Торгове сальдо слугує індикатором балансу зовнішньоторговельних операцій, тоді як показник товарообігу відображає загальні масштаби зовнішньоекономічної діяльності країни. Важливою особливістю сучасної торгівлі є значне зростання частки внутрішньокорпоративних поставок у загальному товарообігу, що значно ускладнює процес статистичного обліку та аналізу міжнародних торговельних потоків [7, с.11-12].

Висновки до розділу 1

Участь у міжнародній торгівлі супроводжується новими викликами, які можуть гальмувати, стримувати, всі позитивні ефекти зовнішньоекономічної діяльності.

Країни які знаходяться в стадії розвитку, з великою вірогідністю стикаються з нерівномірними умовами на світовому ринку, залежністю від експорту сировини, нестачею конкурентоспроможної продукції та обмеженим доступом до високотехнологічних галузей. Тому перш ніж вийти на міжнародні торговельні зв'язки вкрай необхідно аналізувати ситуації на ринках кожної країни в різних сферах, для прийняття певних рішень,

оцінюючи ризики, доцільність і лояльність ринків, що є найважливішим для ефективної зовнішньоекономічної політики в наші дні.

Теоретичні основи міжнародної торгівлі та практика участі країн, що розвиваються, демонструють складну, але потенційно вигідну інтеграцію у глобальні процеси. Незважаючи на численні бар'єри, ці країни можуть стати активними гравцями у світовій торгівлі за умови ефективного використання своїх переваг і міжнародної підтримки.

Світова торгівля, як одна з найдавніших форм міжнародної взаємодії, протягом історії зазнала значних трансформацій, сформувавши сучасні закономірності та специфічні риси. Теоретичне дослідження її основ — міжнародного поділу праці та економічних рушійних сил — пройшло тривалий і нелінійний шлях еволюції.

У контексті глобалізації міжнародний поділ праці вийшов на новий етап, де його поглиблення стало ключовим фактором прискорення зростання світового товарообігу.

РОЗДІЛ 2

МІСЦЕ І РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОЇ ТОРГІВЛІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ

2.1. Аналіз сучасного стану світової торгівлі

Географічна структура світової торгівлі відображає її просторову організацію, зокрема розподіл між країнами з різним рівнем соціально-економічного розвитку або в межах регіональних інтеграційних об'єднань (наприклад, ЄС, USMCA, АТР). Крім того, вона дозволяє аналізувати торговельні зв'язки між групами держав, об'єднаних за певними критеріями — скажімо, між експортерами енергоресурсів та виробниками аграрної продукції.

Станом на теперішній час більша частина світового товарообігу зосереджена у високорозвинених країнах (див. табл. 2.1, рис. 2.1, табл. 2.2, рис. 2.2). Однак пандемія COVID-19 спричинила значний спад у міжнародній торгівлі, що чітко простежується за даними 2020 року.

Сучасні тенденції свідчать про посилення ролі промислового експорту. Згідно з дослідженнями UNCTAD, у 2022 році частка промислових товарів у загальному обсязі експорту країн, що розвиваються, досягла 65,5% (табл. 2.3, рис. 2.3). Особливо помітні ці зміни в азійському регіоні, де такі країни, як Китай, В'єтнам та Індія, успішно розвивають виробничі галузі. Однак паливний експорт (нафта, газ, вугілля) продовжує відігравати ключову роль, становлячи 18,3% загального обсягу [16].

Для таких країн, як Саудівська Аравія, Нігерія чи Венесуела, він залишається основним джерелом надходжень до бюджету, що робить їх економіки залежними від кон'юнктури світових ринків. Сільськогосподарський експорт (7,9%) представлений такими товарами, як зернові, кава, тропічні фрукти.

Таблиця 2.1

Світовий товарний експорт, млрд дол. США та % [5].

<i>Країна/region</i>	<i>1963</i>	<i>1973</i>	<i>1983</i>	<i>1993</i>	<i>2003</i>	<i>2013</i>	<i>2020</i>
Обсяг, млрд дол. США							
Весь світ	157	579	1838	3684	7380	18301	17070
Частка, %							
Весь світ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
Північна Америка	19,9	17,3	16,8	18,0	15,8	13,2	13,1
США	14,9	12,3	11,2	12,6	9,8	8,6	8,4
Мексика	0,6	0,4	1,4	1,4	2,2	2,1	2,4
Канада	4,3	4,6	4,2	3,9	3,7	2,5	2,3
Південна та Центральна Америка	6,4	4,3	4,5	3,0	3,0	4,0	3,1
Бразилія	0,9	1,1	1,2	1,0	1,0	1,3	1,2
Чилі	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4
Європа	47,8	50,9	43,5	45,3	45,9	36,3	38,2
Німеччина	9,3	11,7	9,2	10,3	10,2	7,9	8,1
Нідерланди	3,6	4,7	3,5	3,8	4,0	4,0	4,0
Франція	5,2	6,3	5,2	6,0	5,3	3,2	2,9
Велика Британія	7,8	5,1	5,0	4,9	4,1	3,0	2,4
СНД	-	-	-	1,7	2,3	4,3	2,7
Африка	5,7	4,8	4,5	2,5	2,4	3,3	2,2
Південна Африка	1,5	1,0	1,0	0,7	0,5	0,5	0,5
Близький Схід	3,2	4,1	6,7	3,5	4,1	7,4	4,5
Азія	12,5	14,9	19,1	26,0	26,1	31,5	36,1
Китай	1,3	1,0	1,2	2,5	5,9	12,1	15,2
Японія	3,5	6,4	8,0	9,8	6,4	3,9	3,8
Індія	1,0	0,5	0,5	0,6	0,8	1,7	1,6
Австралія та Нова Зеландія	2,4	2,1	1,4	1,4	1,2	1,6	1,7

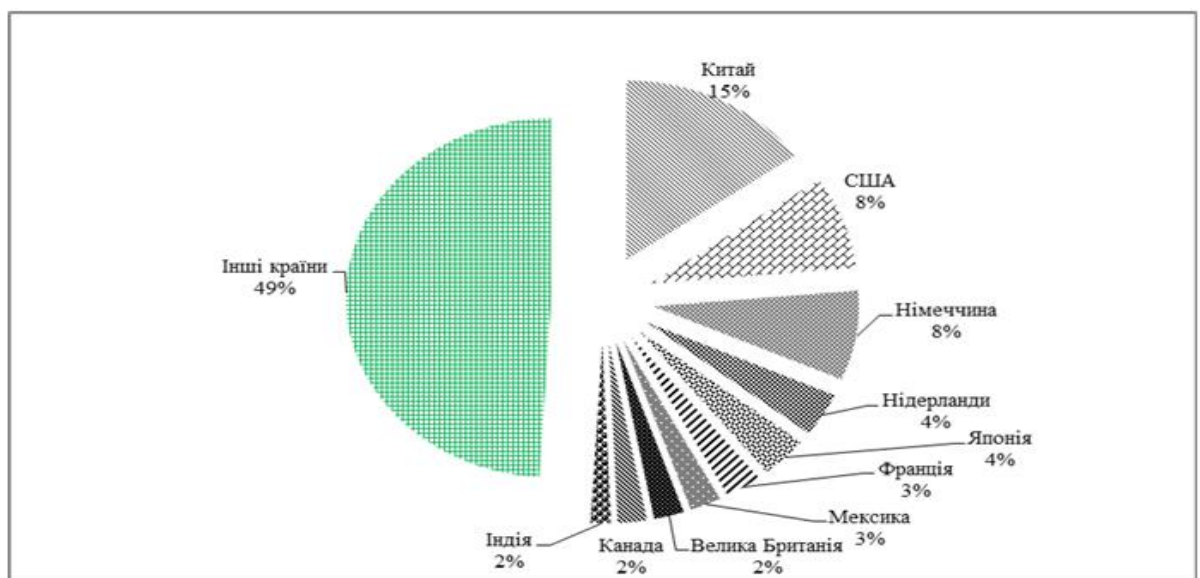

Рис. 2.1. Частка окремих країн у світовому експорті товарів, % [14].

Таблиця 2.2

Світовий товарний імпорт, млрд дол. США та % [13]

<i>Країна/регіон</i>	<i>1963</i>	<i>1973</i>	<i>1983</i>	<i>1993</i>	<i>2003</i>	<i>2013</i>	<i>2020</i>
Обсяг, млрд дол. США							
Весь світ	164	594	1883	3800	7696	18409	17376
Частка, %							
Весь світ	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

<i>Країна/регіон</i>	<i>1963</i>	<i>1973</i>	<i>1983</i>	<i>1993</i>	<i>2003</i>	<i>2013</i>	<i>2020</i>
Обсяг, млрд дол. США							
Північна Америка	16,1	17,2	18,5	21,3	22,4	17,4	18,5
США	11,4	12,3	14,3	15,9	16,9	12,7	13,9
Канада	3,9	4,2	3,4	3,7	3,2	2,6	2,4
Мексика	0,8	0,6	0,7	1,8	2,3	2,1	2,3
Південна та Центральна Америка	6,0	4,4	3,9	3,3	2,5	4,2	3,0
Бразилія	0,9	1,2	0,9	0,7	0,7	1,4	1,0
Чилі	0,4	0,4	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3
Європа	52,0	53,3	44,1	44,4	45,0	35,8	37,3
Німеччина	8,0	9,2	8,1	9,0	7,9	6,5	6,7
Франція	5,3	6,4	5,6	5,7	5,2	3,7	3,4
Велика Британія	8,5	6,5	5,3	5,5	5,2	3,6	3,7
Нідерланди	5,3	6,4	5,6	5,7	3,5	3,5	3,4
СНД	-	-	-	1,2	1,7	3,1	2,1
Африка	5,2	3,9	4,6	2,6	2,2	3,4	2,9
Південна Африка	1,1	0,9	0,8	0,5	0,5	0,7	0,5
Близький Схід	2,3	2,7	6,2	3,3	2,8	4,2	3,7
Азія	14,1	14,9	18,5	23,6	23,5	31,8	32,4
Китай	0,9	0,9	1,1	2,7	5,4	10,6	11,8
Японія	4,1	6,5	6,7	6,4	5,0	4,5	3,7
Індія	1,5	0,5	0,7	0,6	0,9	2,5	2,1
Австралія та Нова Зеландія	2,2	1,6	1,4	1,5	1,4	1,5	1,4

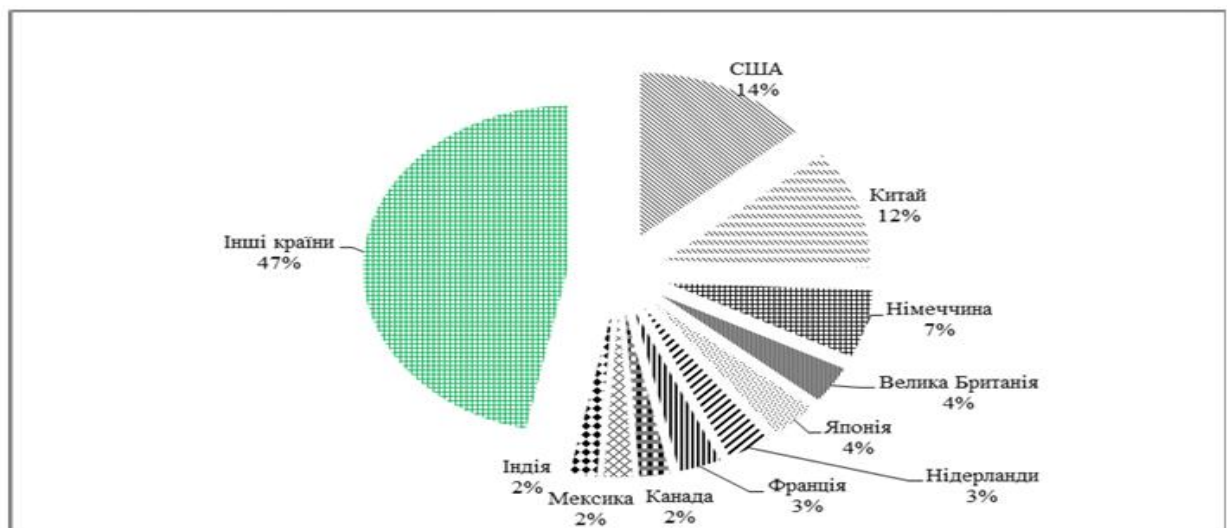

Рис. 2.2. Частка окремих країн у світовому імпорті товарів, % [15].

Основними експортерами виступають Бразилія, Аргентина, країни Центральної Африки та Південно-Східної Азії. Металургійна продукція та коштовні метали (7,2%) є важливим експортним напрямком для Перу, ПАР, ДР Конго та інших ресурсозалежних економік.

Найменш розвинені країни демонструють ще більш виражену сировинну спеціалізацію. Як зазначає WTO, понад 70% їхнього експорту зосереджено у всього 10 державах, а основним асортиментом є енергоносії, кольорові метали та сільськогосподарська сировина.

Країни, що розвиваються, стикаються з проблемою торговельної концентрації, тобто залежності від обмеженої кількості товарів або партнерів. За даними UNCTAD, індекс концентрації експорту у 2022 році для країн, що розвиваються, становив 0,10, у той час як у розвинених країн — 0,07. Це свідчить про меншу диверсифікацію та вищу вразливість до зовнішніх шоків [16].

Для Африки цей показник ще вищий — 0,24, що вказує на дуже вузький експортний портфель.

Водночас географічна концентрація теж є проблемою: багато країн орієнтовані на експорт до кількох основних партнерів (наприклад, США, Китай, ЄС). У випадку політичних або економічних потрясінь в одній з цих країн наслідки можуть бути масштабними [18].

Країни, що розвиваються, стикаються з проблемою торговельної концентрації, тобто залежності від обмеженої кількості товарів або партнерів:

- За даними UNCTAD, індекс концентрації експорту у 2022 році для країн, що розвиваються, становив 0,10, у той час як у розвинених країн — 0,07. Це свідчить про меншу диверсифікацію та вищу вразливість до зовнішніх шоків [16].

- Для Африки цей показник ще вищий — 0,24, що вказує на дуже вузький експортний портфель [18].

Водночас географічна концентрація теж є проблемою: багато країн орієнтовані на експорт до кількох основних партнерів (наприклад, США, Китай, ЄС). У випадку політичних або економічних потрясінь в одній з цих країн наслідки можуть бути масштабними [17].

2.2. Структура та динаміка міжнародної торгівлі в країнах Азії та Європи

Структура експорту та імпорту в країнах, що розвиваються, характеризується значною залежністю від первинних товарів, обмеженою диверсифікацією та високою концентрацією на окремих продуктах і ринках.

Економіки країн, що розвиваються, демонструють динамічну трансформацію експортної структури, яка формується під впливом глобальних трендів, технологічних змін та коливань світового ринку. Традиційно основу їхнього експорту склали сировинні товари - мінеральні ресурси, паливно-енергетичні матеріали та сільськогосподарська продукція. Ця модель, що сформувалася ще в колоніальну епоху, залишається актуальною для багатьох держав Африки, Латинської Америки та Південної Азії.

Таблиця 2.3

Структура експорту країн, що розвиваються

Категорія товарів	Частка в експорті %
Промислові товари	65.5
Паливо та енергоносії	18.3
Харчові продукти	7.9
Металеві руди та дорогоцінні метали	7.2
Інше	1.1

Рис. 2.3. Структура експорту країн, що розвиваються [16].

Імпорт країн, що розвиваються, є дзеркальним відображенням їхніх потреб у розвитку. У цих країнах спостерігається дефіцит власних промислових потужностей, науково-технічного забезпечення та технологій, що зумовлює імпорт таких товарів (табл. 2.4):

- Машини та обладнання — одна з найбільших груп імпорту. Країни ввозять обладнання для виробництва, будівництва, енергетики, сільського господарства тощо. Це дозволяє модернізувати інфраструктуру та підвищувати продуктивність;

- Енергетичні ресурси (нафта, газ) — незважаючи на те, що багато країн є експортерами енергоносіїв, значна частина, особливо ті, які не мають власних джерел енергії, змушені імпортувати паливо. Наприклад, Бангладеш або Ефіопія значною мірою залежать від імпорту нафтопродуктів [16].

- Харчові продукти — країни з обмеженим сільськогосподарським потенціалом або несприятливими кліматичними умовами імпортують продукти харчування для забезпечення продовольчої безпеки. Прикладом є країни Близького Сходу та Північної Африки;

- Хімікати, фармацевтична продукція, добрива — критично важливі для охорони здоров'я, сільського господарства та промисловості;
- Споживчі товари (одяг, електроніка, косметика) — імпортуються переважно з Китаю, ЄС, США [16, 19].

Таблиця 2.4

Структура імпорту країн, що розвиваються [16].

Категорія товарів	Частка в імпорті %
Машини та обладнання	32
Енергетичні ресурси	22
Харчові продукти	16
Хімікати та фармацевтика	15
Споживчі товари	15

Азія – зростаючий центр глобальної торгівлі. Азія й надалі є ключовим драйвером зростання глобальної торгівлі. Швидка індустріалізація, цифрові інновації та економічна консолідація (зокрема через Регіональне всеохоплююче економічне партнерство, RCEP) посилюють вплив регіону на світовій арені. Згідно з даними WTO, у 2022 році на Азію припадало майже 35% світового експорту товарів. Лідерами виступили Китай, Японія, Південна Корея, В'єтнам та Індія, з найбільшим попитом на електроніку, техніку, автомобілі, текстиль і хімічну продукцію [20].

Важливою тенденцією залишається внутрішньоазійська торгівля: понад 55% експортно-імпортних операцій регіону відбувається між сусідніми країнами. Це підтверджує тісну взаємозалежність у виробничих ланцюгах. Успіх обумовлений розвитком інфраструктури, зниженням митних обмежень та притоком іноземних інвестицій. Якщо Китай досі виконує роль «світової фабрики», то В'єтнам, Бангладеш, Індонезія та Індія стають новими центрами виробництва [21].

Високий рівень економічного розвитку, інтенсивна промислова база, стратегічні інвестиції в інфраструктуру та активна участь у глобальних ланцюгах створення вартості дозволили азіатським країнам зайняти провідні позиції на міжнародних ринках [16].

Експорт Азії надзвичайно різноманітний, проте його основними статтями є (див. табл.2.5):

Таблиця 2.5

Основні категорії експорту Азії [23]

Категорія продукції	Частка в експорті (%)
Електроніка та напівпровідники	30
Транспортні засоби	12
Текстиль, одяг, взуття	10
Машини та промислове обладнання	15
Хімічна продукція	8
Сільськогосподарська продукція	6
Інше (метали, паливо, пластмаси)	19

Китай – беззаперечний лідер як регіонального, так і глобального експорту. Країна є основним постачальником побутової електроніки, смартфонів, текстилю та машинобудівної продукції. Найважливіші торгові партнери – США, Європейський Союз та країни АСЕАН [23].

Індія робить ставку на експорт ювелірних виробів, фармацевтичної продукції, IT-послуг та текстилю. Уряд активно підтримує ініціативу "Make in India", спрямовану на перетворення країни на глобальний виробничий центр.

Південна Корея та Японія займають нішу високотехнологічного експорту. Вони є провідними постачальниками автомобілів, електроніки та напівпровідників. Основні ринки збуту – США, Китай та ЄС.

Країни Південно-Східної Азії (В'єтнам, Таїланд, Малайзія, Індонезія) експортують широкий спектр товарів – від побутової техніки до сільськогосподарської продукції, морепродуктів та одягу. Особливо виділяється В'єтнам, який перетворюється на новий центр виробництва електроніки завдяки перенесенню виробничих потужностей із Китаю.

Таким чином, Азія залишається різнобічним і динамічним регіоном, де кожна країна знаходить свою спеціалізацію у світовій торгівлі [23].

Азійські країни, будучи світовими лідерами у виробництві та експорті, одночасно є масштабними імпортерами. Їхні потреби охоплюють сировину, високотехнологічну продукцію та послуги, що відображає динаміку регіональної економіки.

Основні категорії імпорту [21]:

1. Сировина та енергоносії:

- Нафта та газ: Китай, Індія, Японія та Південна Корея входять до числа найбільших імпортерів енергоресурсів. Наприклад, Китай імпортує понад 70% споживаної нафти, переважно з Близького Сходу та Росії .

- Metали та руда: Країни з розвиненим виробництвом (Японія, Південна Корея) активно завозять залізну руду, мідь та алюміній для промисловості.

2. Технології та обладнання:

- Високотехнологічне обладнання: Китай, Тайвань і Малайзія імпортують напівпровідникові лінії, промислові роботи та точні інструменти для власного виробництва.

- Машинобудування: Індія та Індонезія залежать від імпорту важкої техніки для інфраструктурних проєктів.

3. Продукти харчування:

- У Китаї та Індії через велику чисельність населення значну частку імпорту становлять зерно, соя, м'ясо та молочні продукти. Наприклад, Китай імпортує близько 30% світового обсягу сої.

- Японія та Південна Корея завозять морепродукти, фрукти та преміальні продукти (наприклад, яловичину з Австралії та США).

4. Програмне забезпечення та послуги:

- Індія, незважаючи на розвинений ІТ-експорт, імпортує корпоративні ІТ-рішення (ERP, хмарні сервіси) з США та Європи.

- Сінгапур та Гонконг є головними імпортерами фінансових послуг, включаючи страхування та інвестиційні продукти.

Регіональні особливості:

- Китай: Імпортує сировину для виробництва та технології для модернізації промисловості.

- Індія: Залежить від імпорту нафти та електроніки, але розвиває власне виробництво через програму "Make in India".

- Японія та Південна Корея: Імпортують енергоносії та продукти харчування через обмежені власні ресурси.

- АСЕАН: Країни, такі як В'єтнам і Таїланд, збільшують імпорт обладнання для розвитку власних виробничих потужностей.

Азійський регіон демонструє динамічний розвиток економічної інтеграції, формуючи одні з найбільш масштабних торговельних альянсів у світі. Ці об'єднання сприяють зростанню торгівлі, інвестицій та економічної співпраці в регіоні.

1. RСЕР (Регіональне всеосяжне економічне партнерство) [25]. Як найбільша у світі зона вільної торгівлі, RСЕР об'єднує 15 країн Азіатсько-Тихоокеанського регіону, включаючи економічних гігантів - Китай, Японію та Південну Корею, а також Австралію, Нову Зеландію та 10 країн АСЕАН.

Угода передбачає:

- Поступове зниження тарифів на 90% товарів;
- Уніфікацію торговельних правил і стандартів;
- Спрощення митних процедур;
- Захист інтелектуальної власності.

Експерти оцінюють, що RCEP охоплює близько 30% світового ВВП та населення, що робить його потужним інструментом економічного впливу.

2. Зона вільної торгівлі АСЕАН (АФТА).

Створена в 1992 році, АФТА є одним з найуспішніших прикладів регіональної інтеграції. До її складу входять 10 країн Південно-Східної Азії:

1. Індонезія.
2. Таїланд.
3. В'єтнам.
4. Малайзія.
5. Сінгапур.
6. Філіппіни.
7. М'янма.
8. Камбоджа.
9. Лаос.
10. Бруней [23].

Основні досягнення АФТА:

- Внутрішньорегіональна торгівля зросла з 19% у 1993 до 23% у 2022;
- Створено єдиний ринок із 650 млн споживачів;
- Гармонізовано митні процедури та стандарти якості.

3. Ініціатива "Один пояс - один шлях" (BRI). Китайський мегапроект, запущений у 2013 році, став глобальним явищем у сфері торгівлі та інфраструктури. BRI включає:

- Сухопутний "Економічний пояс Шовкового шляху";
- Морський "Шовковий шлях XXI століття".

До 2023 року до ініціативи приєдналося понад 140 країн. Основні напрямки діяльності:

- Будівництво портів, залізниць і автомагістралей;
- Розвиток енергетичної інфраструктури;

- Створення цифрових торговельних коридорів;
- Фінансування через Азійський банк інфраструктурних інвестицій.

Всі розглянуті інтеграційні проекти мають значні наслідки:

- Прискорення економічного зростання в Азії;
- Формування альтернативних глобальних ланцюгів поставок;
- Зміна балансу сил у світовій торгівлі;
- Розвиток інфраструктурних зв'язків між континентами [22].

Азійська модель інтеграції, що поєднує багаторівневі угоди та масштабні інфраструктурні проекти, стає зразком для інших регіонів світу [21].

Внутрішньорегіональна торгівля в Азії: драйвер економічного зростання. Азія демонструє вражаючий рівень внутрішньорегіональної торгівлі, який становить приблизно 55-60% від загального обсягу зовнішньоторговельних операцій країн регіону. Цей показник значно перевищує аналогічні показники інших регіонів світу і свідчить про глибоку економічну інтеграцію [23].

Основні чинники такого високого рівня внутрішньої торгівлі:

1.Розгалужені виробничі ланцюги:

- Виробництво одного товару часто поширюється на кілька країн (наприклад, дизайн у Японії, комплектуючі з Південної Кореї, складання у В'єтнамі);

- Китай виступає як ключовий хаб у цих процесах;
- Спеціалізація країн на окремих технологічних переделах.

2.Інтеграційні угоди;

- Вплив RCEP та AFTA на зниження торговельних бар'єрів;
- Гармонізація технічних стандартів і митних процедур;
- Зростання інвестиційних потоків всередині регіону.

3.Інфраструктурний розвиток;

- Мережа вільних економічних зон і промислових парків;
- Поліпшення транспортної зв'язності (морські шляхи, залізниці);
- Розвиток цифрової інфраструктури для торгівлі [21].

Регіональні особливості:

1. Східна Азія: високотехнологічні виробничі ланцюги.
2. Південно-Східна Азія: виробництво промислових товарів і компонентів.
3. Південна Азія: дедалі більше інтегрується в регіональні процеси.

Тенденції та виклики азійської торгівлі: баланс між можливостями та ризиками [25].

Позитивні тенденції, що формують майбутнє регіону:

1.Цифрова трансформація торгівлі:

- Бурхливе зростання e-commerce (Китай, Індонезія та В'єтнам - світові лідери за темпами);
- Розвиток крос-кордонних цифрових платіжних систем;
- Поява "торгівлі даними" як нового напрямку економічної діяльності.

2.Зелений перехід:

- Китай став світовим лідером з виробництва сонячних панелей (80% глобального ринку);
- Південна Корея та Японія інвестують у водневу енергетику;
- Зростає попит на "зелені" фінансові інструменти в регіоні.

3.Регіоналізація ланцюгів поставок:

- Частка внутрішньоазійської торгівлі зросла з 51% у 2010 до 58% у 2023;
- Створення альтернативних виробничих кластерів (наприклад, Китай+1);
- Розвиток регіональних фінансових інструментів (валютні свопи, локальні розрахунки) [25].

Ключові виклики, що вимагають уваги.

1. Геополітичні напруження:
 - Технологічна війна між США та Китаєм (санкції проти напівпровідникової промисловості);
 - Ризики фрагментації глобальних ринків (несумісні технологічні стандарти).
2. Структурні вразливості:
 - 70% світового виробництва мікросхем зосереджено в Азії (Тайвань, Південна Корея);
 - Залежність від імпорту продовольства (особливо в Південній Азії).
3. Конкуренційні виклики:
 - Різниця у витратах на робочу силу (В'єтнам - Бангладеш - Індія);
 - Необхідність інвестувати в кваліфіковані кадри (роботизація виробництва).
4. Сталий розвиток:
 - 8 з 10 найбільш забруднених міст світу знаходяться в Азії;
 - Тиск міжнародних споживачів на дотримання ESG-стандартів [21].

Перспективи подолання викликів:

- Розвиток регіональних технологічних альянсів (наприклад, партнерство Японія-Південна Корея-Тайвань у напівпровідниках);
- Інвестиції в кругову економіку та переробку відходів;
- Підвищення продуктивності праці замість гонитви за низькими зарплатами [21].

Азійські країни демонструють здатність адаптуватися до нових умов, проте їхнє подальше лідерство у світовій торгівлі залежатиме від успіху у вирішенні цих комплексних викликів[21].

Європа посідає провідні позиції у глобальній торгівлі завдяки сучасній інфраструктурі, тісній економічній взаємодії та високому рівню технологій. Ключову роль у цьому грає Європейський Союз (ЄС), на який припадає понад п'яту частину світового товарообігу (експорт та імпорт).

Європа, зокрема Європейський Союз (ЄС), є ключовим гравцем у сфері світової торгівлі. Станом на 2023 рік частка ЄС у глобальному експорті товарів становила приблизно 15%, а в експорті послуг – 18%. За цими показниками ЄС посідає друге місце після Китаю, але обігнав США за окремими видами економічної діяльності.

Європейська торгівля характеризується:

1. глибокою внутрішньою інтеграцією між країнами-членами ЄС;
2. високим рівнем стандартизації та уніфікації;
3. стабільною макроекономічною політикою;
4. акцентом на технологічні та екологічно безпечні товари [27].

Основу експорту країн ЄС становлять високотехнологічні товари. Провідні статті експорту (див. Табл. 2.6) [20]:

1. Машини, обладнання та автомобілі — майже 42% від загального експорту;
2. Хімічна промисловість (фармацевтика, добрива, полімери) - 19%;
3. Харчова продукція та напої, зокрема вино, сир, м'ясна продукція — 10%;
4. Текстиль та вироби легкої промисловості — 5%;
5. Екологічні та інноваційні технології, зокрема сонячні панелі та зелені рішення.
6. Країнами-лідерами є Німеччина, Франція, Нідерланди, Італія, Іспанія та Бельгія. Саме вони забезпечують понад 70% усього експорту ЄС.

Європа має обмежені власні енергоресурси, що робить її залежною від імпорту [29]:

1. Енергоносії (нафта, газ) — ключова позиція імпорту, особливо з країн Близького Сходу, США, Норвегії, Алжиру;
2. Побутова електроніка, одяг, взуття — імпортуються з Китаю, Бангладеш, В'єтнаму;
3. Метали та мінерали, необхідні для промисловості;
4. Сільськогосподарська сировина, зокрема кава, какао, банани (з країн Латинської Америки та Африки).

Таблиця 2.6

Основні статті експорту ЄС (2023)

Категорія	Частка у загальному експорті в %
Машини та обладнання	42
Хімічна продукція	19
Харчові продукти	10
Текстиль одяг	5
Інше	24

У 2022–2023 роках через геополітичну нестабільність знизилася частка імпорту з Росії на користь постачань з США, Катару, Норвегії [28].

Більше 60% експорту країн ЄС припадає на інші країни-члени. Цьому сприяє [30]:

1. Єдиний внутрішній ринок, де товари можуть вільно переміщуватись без мит;
2. Митний союз, що виключає потребу у подвійному оподаткуванні;
3. Спільна сільськогосподарська та промислова політика.

Найтісніші торговельні зв'язки існують між Німеччиною, Францією, Нідерландами, Польщею та Італією. Наприклад, Німеччина експортує в інші країни ЄС понад 60% своєї продукції.

Після Brexit Велика Британія залишилась одним із головних зовнішніх торгових партнерів ЄС. Значну частку в торгівлі займають:

1. США (експорт високотехнологічної продукції, імпорт енергії, цифрових послуг);
2. Китай (найбільший постачальник товарів у ЄС);
3. Швейцарія, Туреччина, Японія, Південна Корея — країни з якими ЄС має угоди про вільну торгівлю.

ЄС підписав понад 40 угод про вільну торгівлю з країнами з усього світу, зокрема з Канадою (СЕТА), Україною, В'єтнамом та Сінгапуром [31].

Геополітичні фактори, пандемія COVID-19 та війна в Україні значно вплинули на зовнішньоторговельну політику Європи. Основні тенденції:

1. Розрив частини ланцюгів постачання та перебудова їх у бік більш надійних партнерів;
2. Зниження залежності від Росії в енергетичному секторі;
3. Переорієнтація на "зелений" курс і торгівлю екологічно безпечними товарами (згідно з Європейським зеленим курсом — European Green Deal) [33].

Європейський Союз (ЄС) є одним із найбільших суб'єктів світової торгівлі, який реалізує комплексну торговельну стратегію, спрямовану на відкритий доступ до ринків, укладення угод про вільну торгівлю, просування європейських стандартів та захист інтересів внутрішнього ринку. Основна мета ЄС — створити стабільну, передбачувану та вигідну систему глобальної торгівлі, де його виробники, споживачі та інвестори отримують переваги від вільного обігу товарів і послуг.

Зовнішня торгівля ЄС характеризується високою диверсифікацією — у 2023 році понад 50% експорту припадало на країни поза межами ЄС, а серед торговельних партнерів переважають як розвинуті країни (США, Велика Британія, Швейцарія), так і країни, що розвиваються (Китай, Туреччина,

Індія). Сполучені Штати Америки залишаються одним із найважливіших зовнішньоторговельних партнерів ЄС. У 2023 році:

1. Експорт ЄС до США склав понад 500 млрд євро, що становить близько 18% усього експорту ЄС;
2. Основні товари експорту: машини, літаки, фармацевтика, алкогольна продукція, автомобілі;
3. Основні товари імпорту з США: нафта і газ (особливо LNG), програмне забезпечення, високотехнологічна електроніка.

Крім товарної торгівлі, США — провідний партнер ЄС у сфері послуг (фінансові, освітні, юридичні, цифрові) та інвестицій (взаємні прями іноземні інвестиції перевищують 4 трлн євро) [34].

Китай — ключовий постачальник товарів для ЄС із суттєвим торговим дисбалансом. У 2023 році Китай закріпився на першому місці серед імпортерів Європейського Союзу, поставивши товарів на понад 620 млрд євро. Основними статтями імпорту були:

- Побутова техніка;
- Текстиль;
- Іграшки;
- Електроніка (смартфони, сонячні панелі).

Зворотній експорт ЄС до Китаю складався переважно з:

- Машин і обладнання;
- Автомобілів;
- Хімічної продукції;
- Продуктів харчування.

Однак торговельний дефіцит ЄС у взаєминах із Китаєм залишається критично високим — у 2023 році він досяг понад 250 млрд євро. Це викликає занепокоєння через:

- Недобросовісну конкуренцію (демпінг, субсидії китайським виробникам);

- Обмежений доступ європейських компаній до китайського ринку;
- Залежність ЄС від китайського імпорту в ключових секторах.

Ця ситуація змушує ЄС шукати баланс між економічною взаємозалежністю і захистом власних інтересів [35].

Велика Британія після Brexit: ключовий торговельний партнер ЄС із зростаючими бар'єрами. Після виходу з ЄС у 2020 році Велика Британія залишилася одним із найважливіших торговельних партнерів Європейського Союзу. Хоча Угода про торгівлю та співпрацю (ТСА) забезпечує безмитну торгівлю для більшості товарів, нові нетарифні бар'єри (митні декларації, санітарний контроль, технічні стандарти) ускладнили бізнес-процеси.

Основні показники торгівлі у 2023 році [36]:

- Експорт ЄС до Великої Британії: ~360 млрд євро;
- Імпорт ЄС з Великої Британії: ~260 млрд євро;
- Торговий баланс: на користь ЄС (+100 млрд євро).

Таблиця 2.7

Головні товарні потоки [36]:

Категорія	Приклади
Машини та авто	Легкові та вантажні автомобілі
Сільгосппродукція	Молочні продукти, м'ясо, овочі
Фармацевтика	Лікарські засоби, вакцини
Морепродукти	Риба, креветки, лосось
Алкогольні напої	Вино, віскі, пиво

Виклики після Brexit:

1. Логістичні складнощі – додаткові перевірки на кордоні (особливо для харчових продуктів).

2. Падіння торгівлі в окремих секторах (наприклад, риболовля через квоти).

3. Юридична невизначеність – постійні переговори щодо регуляторних розбіжностей (наприклад, Північноірландський протокол).

Незважаючи на формальний розрив, економічні зв'язки залишаються щільними, але менш гнучкими, ніж до Brexit. ЄС і Велика Британія продовжують адаптуватися до нових умов [37].

2.3. Зовнішня торгівля України

Що стосується України, стан зовнішньої торгівлі товарами за 2023 р. продемонстрував ознаки певної стабілізації у зовнішньоекономічній діяльності. Не дивлячись на наслідки від руйнування портової інфраструктури та блокування експорту зерна.

За рахунок збереження темпу нарощування обсягів імпорту при помірному падінні обсягів експорту погіршився зовнішньоторговельний баланс, негативне сальдо якого збільшилося до понад 11 млрд дол. США, що на 8,4 млрд дол. США, або на 317 % більше порівняно з 2022 р. [34].

Зафіксовано зменшення вартісних обсягів експорту до ЄС на 10 %, спричинене падінням обсягів експорту більшості товарних груп, що пов'язано з проблемами транзиту аграрної продукції, а також заборонаю імпорту зернових та олійних культур окремими державами – членами ЄС.

У 2024 році загальний обсяг зовнішньої торгівлі України товарами склав 112,3 млрд доларів США. При цьому експорт становив 41,6 млрд доларів, а імпорт - 70,7 млрд доларів, що призвело до значного торговельного дефіциту в розмірі 29,1 млрд доларів. Варто відзначити, що у фізичному вираженні експорт зріс на 13%, а імпорт - на 26% порівняно з попередніми періодами [42].

Основними причинами такого дефіциту стали [43]:

1. Значний імпорт енергоносіїв (нафти, газу та електроенергії), що пов'язано з руйнуванням власної енергетичної інфраструктури;
2. Залежність від імпорту машинобудівної продукції та обладнання;
3. Збільшення потреб у військових товарах та гуманітарній допомозі.

Перші чотири місяці 2025 року продемонстрували подальше погіршення ситуації (див. таблиця 2.8):

1. Експорт скоротився на 6,9% у порівнянні з аналогічним періодом минулого року, складаючи 13,3 млрд доларів;
2. Імпорт, навпаки, зріс на 12,6%, досягнувши 24,8 млрд доларів;
3. В результаті торговельний дефіцит за цей період склав 11,5 млрд доларів.

Таблиця 2.8

Динаміка за перші 4 місяці 2025 року

Показник	Значення	Зміна (р\р)
Експорт	\$13,3 млрд	▼ 6,9%
Імпорт	\$24,8 млрд	▲ 12,6%
Дефіцит	\$11,5 млрд	1.

Основні фактори, що впливають на зовнішню торгівлю:

1. Для експорту:
 - Блокада чорноморських портів (частково компенсована через Дунайські шляхи та залізничні перевезення);
 - Скорочення виробництва через енергетичні обмеження;
 - Обмеження на агроекспорт з боку деяких країн ЄС;
2. Для імпорту:
 - Відновлення економіки та пов'язані з цим потреби;

- Військові поставки та гуманітарна допомога;
- Державні закупівлі енергоносіїв та лікарських засобів.

Структура зовнішньої торгівлі України у 2024-2025 роках має такі особливості:

Експорт:

1. Агропродукція (40% загального обсягу): зернові культури, олія, цукор
2. Метали та металовироби (25%): залізо, сталь
3. Корисні копалини (15%): вугілля, руда

Імпорт:

1. Енергоносії (30%): нафта, газ, електрика
2. Машинобудівна продукція (25%): обладнання, транспортні засоби
3. Хімічна продукція (20%): лікарські препарати, добрива

Географічний розподіл торгівлі у 2024 році:

- Країни Європейського Союзу - 60% українського експорту (основні ринки: Польща, Румунія, Німеччина)
- Азійські країни - 20% (Туреччина, Китай, Індія)
- США - близько 10% (переважно військова та фінансова допомога)

Перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України:

1. Подолання енергетичної залежності через розвиток альтернативної енергетики;
2. Розширення логістичних маршрутів (особливо через Румунію);
3. Подальша інтеграція з Європейським Союзом, зокрема продовження безмитного режиму до 2025 року;
4. Відновлення виробничих потужностей та експортного потенціалу [44].

Сучасна ситуація у зовнішній торгівлі України залишається складною через триваючу війну, проте існують можливості для поступового відновлення торговельного балансу за рахунок структурних змін у економіці та міжнародної підтримки.

Україна продовжує зберігати свою позицію як один із ключових експортерів сільськогосподарської (див. табл. 2.9) продукції та металів на світовому ринку.

Таблиця 2.9

Порівняльна таблиця експорту України

Категорія	2024 рік (млрд \$)	2025 рік (млрд \$)	Тренди
Агропродукція	20,9	5,2* (I кв.)	▼ Через логістичні проблеми
Метали	~6,0	624 (I кв.)	▲ Часткове відновлення
Машини	~2,5	568 (2 міс.)	— Стабілізація

Примітка: Дані за 2025 рік є частковими (січень-квітень).

Проте військові дії суттєво вплинули на структуру та обсяги зовнішньої торгівлі країни:

1. Сільськогосподарська продукція залишається основою українського експорту, формуючи близько 50% загального обсягу. У 2024 році експорт агропродукції склав понад 20,9 млрд доларів США. До ключових експортних позицій відносяться [45]:

- 1) Соняшникова олія (лідер за вартістю)
- 2) Зернові культури (кукурудза, пшениця, ячмінь)
- 3) Олійні культури (насіння соняшнику, ріпак)
- 4) Інша продукція (цукор, яйця, мед).

У 2025 році спостерігається певне скорочення обсягів через:

- Логістичні обмеження (часткове відновлення експорту через Дунайський коридор);
- Введення обмежень з боку деяких країн ЄС (особливо Польщі та Угорщини) для окремих видів сільгосппродукції.

2. Метали та вироби з них традиційно займають друге місце в структурі експорту, формуючи 15-20% загального обсягу. У першому кварталі 2025 року експорт цієї групи товарів склав 624 млн доларів. Основні позиції[44]:

- Залізна руда;
- Чавун та сталь (частково відновлені виробництва після атак на металургійні заводи);
- Металопрокат.

Головні проблеми галузі: Втрата частини виробничих потужностей через окупацію Донбасу; Залежність від європейських квот та обмежень.

3. Машини та обладнання становлять 5-7% українського експорту. У січні-лютому 2025 року експорт склав 568 млн доларів. До основних товарних груп відносяться [45]:

- Залізничні вагони;
- Автомобільні запчастини;
- Електротехнічне обладнання;
- Сільськогосподарська техніка. Ця галузь демонструє певну стабільність завдяки: Військовим замовленням; Ремонту техніки для країн ЄС.

У перші два місяці 2025 року імпорт України продемонстрував чітку спрямованість на задоволення потреб військового часу, з акцентом на технологічні товари та енергоносії. Основні імпорتنі позиції включають[45]:

- Машини, обладнання та транспортні засоби
- Обсяг: \$4,3 млрд (січень-лютий 2025)

1. Основні товари:

- Військова техніка та запчастини;

- Обладнання для енергетики;
- Транспортні засоби (спецтехніка, автомобілі);
- Електронне обладнання;

2.Хімічна продукція:

- Обсяг: \$2,0 млрд;
- Основні товари:
 - Лікарські засоби та медикаменти
 - Добрива для сільського господарства
 - Пластмаси та полімери
 - Хімічні реактиви
- Нафта та нафтопродукти:
- Обсяг: \$2,0 млрд;
- Основні товари:
 - Природний газ
 - Електрична енергія
 - Вугілля.

Загальна характеристика імпорту [42]:

- Технологічні товари становлять близько 60% імпортних надходжень;
- Енергетична залежність залишається критичною, незважаючи на розвиток ВДЕ;
- Хімічна продукція імпортується переважно для медичних потреб та сільського господарства;
- Військові потреби суттєво впливають на структуру імпорту машин та обладнання.

Основні країни-постачальники:

- Країни Європейського Союзу (Польща, Німеччина);
- Туреччина;
- Китай;

- США (військова техніка).

Географічна структура і торговельні партнери[46]:

Головні покупці (див. рисунок 2.5) : Польща (\$4,8–6,7 млрд), Румунія (\$3,7–3,9 млрд), Туреччина (\$2,5–2,95 млрд), Китай (~\$2,47 млрд), Німеччина (\$2,1 млрд); .

Частка ЄС: країни ЄС складають понад 60 % експорту;

Континентальний розподіл (2024): Європа – ~63 %, Азія – 26,5 %, Африка – 7,3 %;

Тренди 2022–2024: зростання долі Польщі, Румунії, Італії, Іспанії; переорієнтація на країни Близького Сходу, Азії, Північної Африки.

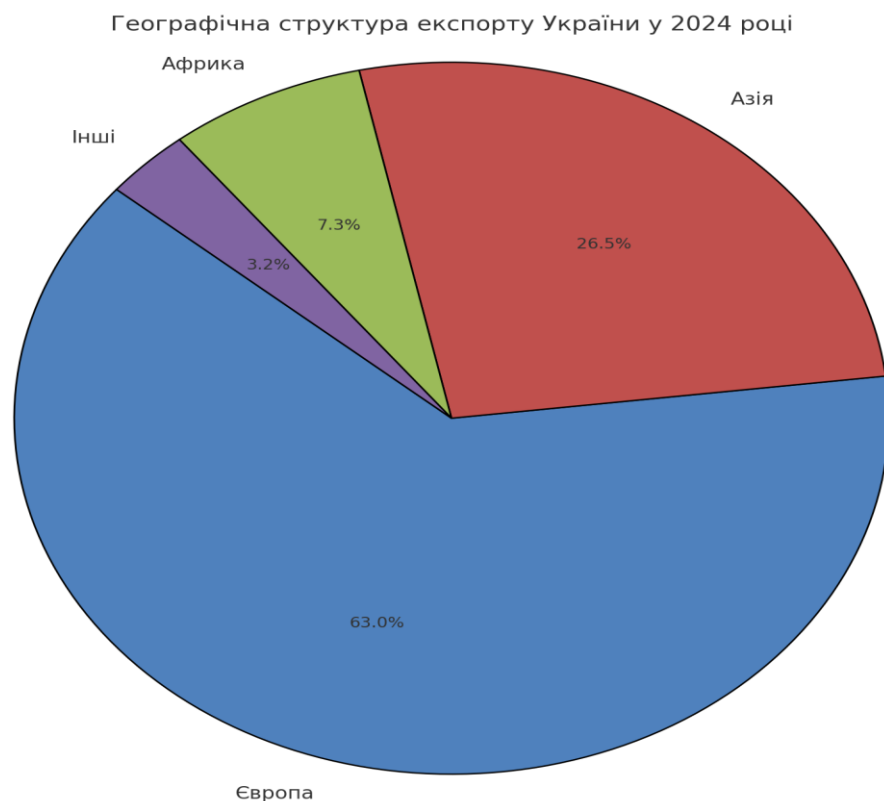

Рис 2.5. Географічна структура експорту України у 2024 році.

Імпорт (див. рис. 2.6) [46]:

Основні постачальники: Китай (~16–20 %), Польща, Німеччина, Туреччина, США .

Зростання імпорту з Китаю до ~20 % (2022→2024) .

Структурна диверсифікація: країни ЄС, Туреччина, Китай завдяки новим логістичним зв'язкам.

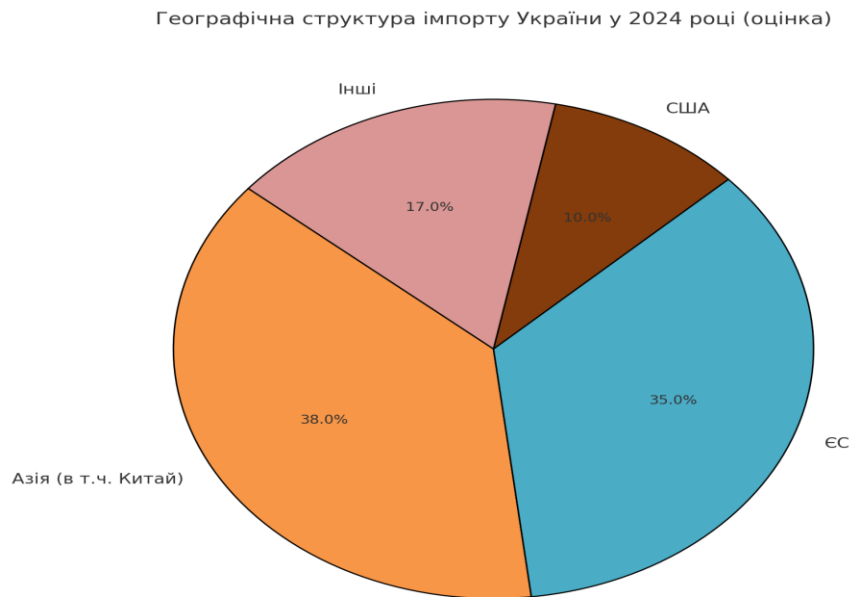

Рис. 2.6. Географічна структура експорту України у 2024 році.

Торговельні угоди та зовнішньоторгова політика України у 2024-2025 роках:

1. Відносини з Європейським Союзом.

ЄС залишається основним торговельним партнером України. У 2024 році дія автономних торговельних заходів ЄС (безмитний режим) дозволила:

- Збільшити експорт до країн ЄС на 10%, досягнувши показника у 41 млрд доларів;
- Забезпечити стабільні поставки сільськогосподарської продукції та металів;
- Підтримати українську економіку в умовах війни.

Питання продовження цих пільгових умов залишається пріоритетним для української сторони. Наразі безмитний режим діє до 5 червня 2025 року [47].

2. Співпраця з США [48].

Американський ринок залишається важливим для українських експортерів, проте існують певні виклики:

- Введені США тарифи на сталь та алюміній (25% і 10% відповідно) впливають на українських виробників;
- Україна веде переговори щодо отримання додаткових квот або пільг;
- Перспективним залишається ринок сільськогосподарської продукції.

3. Партнерство з Китаєм [49]. Китайський напрямок демонструє стабільне зростання:

- Частка Китаю в українському експорті зросла до 11% у 2024 році
- Основними експортними товарами є залізна руда, зерно та олії
- Китай залишається важливим постачальником промислових товарів та електроніки

4. Відносини з Великою Британією [50, 51]. Після Brexit Україна успішно адаптувалася до нових умов:

- Діє Угода про торгівлю та співробітництво з 2021 року;
- Безмитний режим продовжено до 2029 року;
- Основними товарами експорту є металопродукція та сільгосптовари.

Ключові виклики:

- Необхідність продовження безмитного режиму з ЄС;
- Подолання торговельних бар'єрів на ринку США;
- Диверсифікація експортних напрямків;
- Захист національних виробників у умовах зростаючого імпорту.

Висновки до розділу 2

Країни, що розвиваються, здебільшого мають експортну структуру, орієнтовану на ресурси, і імпорتنу — на технології, що формує глибоку економічну та технологічну залежність від глобального ринку.

Розвиток внутрішнього виробництва, індустріалізація та диверсифікація експорту — ключові завдання для економічної стійкості цих держав.

Азія виступає як стратегічний регіон у глобальній торгівлі, що демонструє найвищі темпи зростання обсягів експорту. Країни регіону активно використовують переваги регіональної кооперації, інвестицій у цифрову економіку, та працюють над диверсифікацією своїх експортних позицій. Незважаючи на виклики, Азія зберігає провідні позиції в міжнародному торговельному ландшафті й формує нову архітектуру глобальної економіки.

Європейський Союз проводить багатовекторну торговельну політику, що охоплює партнерів як з розвинених країн, так і з країн, що розвиваються. Серед найважливіших зовнішніх партнерів — США, Китай, Велика Британія, Швейцарія, Туреччина, а також стратегічно важливі сусіди на сході — зокрема Україна. Торговля ЄС є динамічною, гнучкою та залежною від геополітичних умов. При цьому зберігається головна мета — зростання конкурентоспроможності Європи на глобальному рівні.

Україна продовжує адаптувати свою зовнішньоторговельну політику до воєнних умов, зберігаючи при цьому ключові торговельні зв'язки та розширюючи доступ до нових ринків.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ УЧАСТІ КРАЇН, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ, У СВІТОВІЙ ТОРГІВЛІ

У сучасних умовах глобалізації міжнародна торгівля стала основним чинником економічного зростання, особливо для країн, що розвиваються. Завдяки відкритості ринків, технологічному прогресу та інтеграції до глобальних ланцюгів постачання, ці країни отримали нові можливості для розвитку.

Країни, що розвиваються, часто залежать від коливань світового попиту, стикаються з нерівними умовами торгівлі через субсидії розвинених країн, а також відчувають вплив кліматичних змін, які загрожують аграрному експорту.

У майбутньому їхня роль у світовій торгівлі може зрости ще більше завдяки розвитку цифрової економіки, збільшенню експорту послуг (ІТ, фінтех) та переходу до "зелених" технологій. Однак геополітична напруженість і протекціонізм можуть уповільнити цей процес.

Попри зростання участі у світовій торгівлі, країни, що розвиваються, стикаються з серйозними труднощами, які обмежують їхній економічний потенціал. Основні виклики:

Тарифні та нетарифні бар'єри:

– Країни з високим рівнем доходу часто підтримують захистницьку політику, ускладнюючи доступ до своїх ринків.

– Нетарифні обмеження (санітарні норми, технічні стандарти, квоти) можуть бути непрозорими та дискримінаційними.

Наслідок: зменшення конкурентоспроможності експорту країн, що розвиваються.

Недостатній рівень інфраструктури:

– Слабка транспортна мережа, неефективні порти та застарілі логістичні системи збільшують витрати на торгівлю.

– Відсутність цифрової інфраструктури ускладнює участь у електронній комерції.

Наслідок: зниження інвестиційної привабливості та повільні темпи економічного зростання.

Залежність від сировинного експорту:

– Багато країн, що розвиваються, експортують переважно корисні копалини, сільськогосподарську продукцію або інші товари з низькою доданою вартістю.

– Коливання цін на світових ринках (наприклад, на нафту або зерно) робить їхні економіки нестабільними.

Наслідок: вразливість до економічних криз, бюджетні дефіцити.

Кліматичні зміни та екологічні стандарти:

– Зростаючі вимоги до «зеленої» економіки часто стають бар'єром для країн, які не мають ресурсів для адаптації.

– Деякі екологічні норми (наприклад, вуглецевий податок ЄС) можуть обмежувати експорт із країн, що розвиваються.

Наслідок: додаткові витрати на відповідність стандартам, ризик втрати ринків збуту.

Обмежений доступ до фінансування та технологій:

– Відсутність інвестицій у інновації та НДДКР обмежує можливості диверсифікації економіки.

– Високі відсоткові ставки та нестабільні фінансові системи ускладнюють залучення капіталу.

Наслідок: технологічна відсталість, залежність від іноземних корпорацій.

Участь країн, що розвиваються, у світовій торгівлі має значний потенціал, проте його реалізація залежить від внутрішніх реформ та міжнародної підтримки.

Ключові напрями розвитку:

1. Диверсифікація експорту.

– Перехід від сировини до товарів із високою доданою вартістю (наприклад, переробка сільськогосподарської продукції, виробництво електроніки, фармацевтика).

– Розвиток сфери послуг: аутсорсинг, фінансові, освітні та медичні послуги.

Наслідок: зменшення залежності від коливань цін на сировину, підвищення доходів від торгівлі.

2. Розвиток регіональної інтеграції.

– Створення спільних ринків (наприклад, Африканська континентальна зона вільної торгівлі – AfCFTA, АСЕАН, МЕРКОСУР).

– Зниження митних бар'єрів між країнами регіону, що сприяє зростанню внутрішньої торгівлі.

Наслідок: збільшення економічного впливу, посилення переговорних позицій на глобальному рівні.

3. Інтеграція у глобальні ланцюги постачання.

– Виробництво комплектуючих для міжнародних корпорацій (наприклад, електронні компоненти, автозапчастини).

– Спеціалізація на окремих етапах виробництва, що вимагає менших інвестицій порівняно з повним циклом.

Наслідок: залучення прямих іноземних інвестицій, трансфер технологій, створення робочих місць.

4. Інвестиції в цифрову економіку.

– Розвиток електронної комерції через платформи типу Amazon, Alibaba, Jumia.

– Експорт ІТ-послуг: аутсорсинг, розробка програмного забезпечення, кібербезпека.

– Цифрові платіжні системи для спрощення міжнародних розрахунків.

Наслідок: зростання малого та середнього бізнесу, доступ до глобальних ринків.

5. Екологічна трансформація.

– «Зелена» торгівля: експорт відновлювальної енергії, органічної продукції, екологічно чистого палива.

– Відповідність міжнародним стандартам (наприклад, вуглецевий нейтралітет, сертифікація ESG).

Наслідок: зменшення торгових бар'єрів, доступ до «зелених» фінансів, підвищення іміджу країни.

Країни, що розвиваються, мають реальні можливості посилити свою роль у світовій торгівлі, але для цього необхідно:

- Сприяти інноваціям та модернізації виробництва;
- Посилювати співпрацю з міжнародними організаціями (СОТ, ЮНКТАД, МВФ);
- Залучати інвестиції в інфраструктуру та людський капітал.

За умови реалізації цих стратегій, країни, що розвиваються, зможуть не лише підвищити свою конкурентоспроможність, а й стати важливими гравцями у глобальній економіці.

Країни, що розвиваються, мають значний потенціал для зростання у світовій торгівлі, про що свідчать успішні кейси останніх років. Реальними прикладами є:

1. Диверсифікація експорту:

- В'єтнам: Змінив структуру експорту від сільського господарства до електроніки (Samsung інвестував понад \$17 млрд у заводи). Зараз 90% експорту – промислові товари [52];

- Бангладеш: Зробив ставку на текстиль (2-ге місце у світі після Китаю), а тепер розвиває фармацевтику (експорт ліків до 140 країн) [53];

- Ефіопія: Із експорту кави перейшла на виробництво взуття (заводи китайської Huajian) [54].

2. Регіональна інтеграція:

- AfCFTA (Африка): Після старту в 2021 році внутрішньоафриканська торгівля зросла на 15%. Наприклад, Кенія експортує чай і каву до ПАР через зону вільної торгівлі [55, 56];

- АСЕАН: В'єтнам використовує угоду RCEP для експорту одягу в Китай із нульовими митами [57].

3. Глобальні ланцюги постачання:

- Мексика: Виробляє 80% автодеталей для американського ринку (заводи Tesla, GM) [58];

- Малайзія: Стала хабом для напівпровідників (13% світового ринку), постачаючи Intel і AMD [59].

4. Цифрова економіка:

- Індія: ІТ-експорт (\$194 млрд у 2023 році) через компанії типу TCS і Infosys [60];

- Кенія: Система M-Pesa (мобільні платежі) дозволила малому бізнесу торгувати онлайн [61];

- Україна: Розвиток аутсорсингу (Grammarly, GitLab) та експорт ІТ-послуг (\$7.3 млрд у 2022) [62].

5. «Зелена» торгівля

- Марокко: Лідер з виробництва «зеленого» водню для ЄС (проект Power-to-X) [63];

- Коста-Рика: Експорт ананасів із сертифікацією carbon-neutral [64];

- Чилі: Виробництво літію для електромобілів (25% світового ринку) [65].

Шляхи успіху:

1. Державна підтримка: В'єтнам і Бангладеш запровадили податкові пільги для експортерів.
2. Інфраструктура: Ефіопія побудувала промислові парки біля Аддис-Абеби для залучення інвестицій.
3. Освіта: Індія зробила ставку на технічні університети, що забезпечило кадри для ІТ-сектору.

Приклад для наслідування: Польща, яка за 20 років збільшила експорт у 10 разів через:

- Участь у ЄС;
- Створення спеціальних економічних зон;
- Фокус на автопром (VW, Volvo) та електроніку.

Ці приклади показують: навіть країни з обмеженими ресурсами можуть стати глобальними гравцями за умови правильної стратегії. Для України ключові можливості – це агроекспорт із доданою вартістю (наприклад, переробка зерна), ІТ та інтеграція в європейські ланцюги постачання.

Висновки до розділу 3

Країни, що розвиваються, потребують комплексних реформ для подолання цих викликів: інвестицій у інфраструктуру, диверсифікації економіки, сприяння міжнародній кооперації та адаптації до кліматичних змін. Без цього їхня конкурентоспроможність у глобальній економіці залишатиметься обмеженою.

Реалізація потенціалу потребує як внутрішніх реформ (модернізації економіки, покращення умов ведення бізнесу), так і зовнішньої підтримки — справедливого доступу до ринків, фінансових ресурсів та технологій.

В умовах нових викликів (зміни клімату, геополітична нестабільність) саме міжнародна координація та стратегічне планування відіграватимуть ключову роль у забезпеченні сталого торговельного зростання.

Країни, що розвиваються, можуть досягти прориву в торгівлі, якщо:

- Комбінувати внутрішні реформи (інфраструктура, освіта) із зовнішніми можливостями (угоди, інвестиції).
- Обирати спеціалізацію, а не копіювати успіх інших без адаптації.
- Діяти швидко: кліматичні зміни та технології змінюють правила гри.

Головний урок: навіть країни з обмеженими ресурсами (як В'єтнам чи Кенія) можуть стати глобальними гравцями. Ключ – чіткий план, послідовність і готовність до змін.

ВИСНОВКИ

Теоретичні основи участі країн, що розвиваються, у світовій торгівлі базуються на класичних і сучасних концепціях міжнародної торгівлі. Традиційно ці країни реалізують свої порівняльні переваги у виробництві сировини та трудомістких товарів, проте сучасні глобальні ланцюги створення вартості вимагають більш гнучкої спеціалізації. Важливим аспектом є подолання структурних обмежень, таких як так зване "сировинне прокляття", що проявляється у залежності від експорту обмеженого кола товарів. Одночасно спостерігається значний технологічний розрив між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються.

Порівняльний аналіз показує чітку диференціацію між успішними та менш успішними країнами, що розвиваються.

Країни, які досягли значних успіхів у міжнародній торгівлі, як правило, реалізують стратегії диверсифікації експорту, переходять до виробництва товарів з більшою доданою вартістю та активно інвестують у людський капітал.

Водночас країни, які залишаються залежними від експорту сировини, стикаються з серйозними труднощами у підтримці стабільного економічного зростання.

Важливу роль відіграє якість інституцій та участь у регіональних інтеграційних об'єднаннях.

Перспективи участі країн, що розвиваються, у світовій торгівлі визначаються кількома ключовими факторами.

Оптимістичний сценарій передбачає активну інтеграцію в регіональні торговельні угоди, розвиток цифрової економіки та перехід до "зелених" технологій.

Особливі перспективи відкриваються перед країнами, які зможуть реалізувати стратегію технологічного "стрибка", уникаючи поступового

проходження всіх етапів індустріального розвитку. Водночас існують і ризики, пов'язані з посиленням протекціонізму в розвинених країнах та технологічною залежністю.

Для таких країн, як Україна, ключовими напрямками розвитку мають стати: використання преференційних торговельних угод для експорту товарів з високою доданою вартістю, адаптація до "зелених" стандартів європейського ринку та розвиток антикрихких секторів економіки, таких як ІТ-послуги.

Досвід успішних країн, що розвиваються, свідчить, що трансформація слабких сторін у конкурентні переваги можлива за умови реалізації послідовної та системної державної політики.

Таким чином, участь країн, що розвиваються, у міжнародній торгівлі залишається складним, але потенційно високоефективним інструментом економічного розвитку. Успіх у цій сфері вимагає поєднання внутрішніх реформ, активної зовнішньої політики та здатності адаптуватися до швидких змін у глобальній економіці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Хватов Ю. Ю. Класифікація країн, що розвиваються у світовій економіці. Актуальні проблеми міжнародних відносин. – 2017. – Вип.130. – С.107-117.
2. Duursma, Jorri C. Fragmentation and the International Relations of Micro-states: Self-determination and Statehood. Cambridge University Press, 1996.
3. Кривонос Р.А. Князівство Монако в європейській системі міжнародних відносин. *Міжнародні відносини. Серія «Політичні науки»*. №14. 2017. URL: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/pol_n/article/view/3074.
4. Mukhopadhyay K., Thomassin P. Economic and environmental impact of free trade in East and South East Asia. New York: Springer Science+Business Media B. V., 2010. 209 p.
5. World Trade Statistical Review. 2021. [Electronic Resource] / The World Trade Organization. Official website. Way of access : URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts21_toc_e.htm
6. Nadiia Kryvenko. Development of International Economic Integration. URL: <https://echas.vnu.edu.ua/index.php/echas/article/view/107/96>
7. Григорова-Беренда Л. І. Теорія і практика зовнішньої торгівлі : навчальний посібник / Л. І. Григорова-Беренда, М. В. Шуба. – 2-ге вид., випр., перероб. і доп. – Харків : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2023. – 136 с.
8. Корсунський С. Борці за новий світовий порядок: усе, що вам потрібно знати про «Глобальний південь». *Дзеркало тижня*. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/bortsi-za-novij-svitovij-porjadok-use-shcho-vam-potribno-znati-pro-hlobalnij-pivden.html>
9. Національний банк України. URL: <https://bank.gov.ua/>
10. Кожухова Т. В. Офіційна допомога з метою розвитку: стан та тенденції. *Економічний аналіз*. 2015. Т. 22, № 1. С. 19–26.
11. Official development assistance definition and coverage. URL: <http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>.
12. Козак Ю. Г., Логвінова Н. С., Барановська М. І. та ін. Міжнародна торгівля. 4-те вид. перероб. Підручник. / За ред. Козака Ю. Г., Логвінової Н. С., Барановської М. І. – К.: Центр учбової літератури, 2011. 512 с
13. World Trade Statistical Review. 2021. *The World Trade Organization*. Official website. Way of access : URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts21_toc_e.htm.

- 14 World Trade Statistical Review. 2021. The World Trade Organization. Official website. Way of access : URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts21_toc_e.htm.
15. World Trade Statistical Review. 2021. The World Trade Organization. Official website. Way of access : URL: https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/wts2021_e/wts21_toc_e.htm.
16. UNCTAD. (2023). Trade and Development Report <https://sdgpulse.unctad.org/trade-developing-economies>
17. WTO. (2023). Trends in LDC Trade URL: https://www.wto.org/english/tratop_e/devel_e/trendsinldctrade_e.htm
18. World Bank. (2023). URL: <https://databank.worldbank.org/source/world-development-indicators>
19. Wikipedia. [Economy of Ethiopia](https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Ethiopia). URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Economy_of_Ethiopia
20. WTO. (2023). *World Trade Statistical Review*.
21. UNCTAD. (2023). *Asia's Trade Performance in Global Context*.
22. Asian Development Bank (2023). *Asian Economic Integration Report*
23. IMF (2023). *Asia and Pacific Regional Economic Outlook*
24. Козак Ю. Г. Міжнародна економіка: в питаннях та відповідях: підруч. – К.: Центр учбової літератури, 2017. 228 с.
25. Задорожний В.П. Фінансові інструменти регіональної політики соціально-економічного розвитку в Україні. *Економіка і регіон*. № 3 (52). 2015. С. 46–54.
26. Тривожний сигнал для США та перемога Китаю: договір про найбільшу у світі зону вільної торгівлі набув чинності. URL: <https://zn.ua/ukr/WORLD/trivozhnij-sihnal-dlja-ssha-ta-peremoha-kitaju-dohovir-pro-najbilshu-u-sviti-zonu-vilnoji-torhivli-nabuv-chinnosti-wsj.html>
27. Eurostat — International trade in goods URL: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=International_trade_in_goods
28. Кукуруз О. В., Батанова Н. М. Енергетична політика ЄС: реформування та проблеми реалізації в контексті геополітичних викликів. *Політикус*. 2023. № 5. С. 55–60.
29. IMF — Direction of Trade Statistics
30. [European economic outlook 2023](#) - World Bank
31. [Міністерство економіки України](#)

32. European Commission — Annual Trade Report 2023 [World Bank: Europe and Central Asia Economic Update](#)
33. [The European Green Deal - European Commission](#)
34. [Kiel Institute - Understanding and Shaping Globalization | Kiel Institute](#)
35. [MINISTRY OF COMMERCE, PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA](#)
36. TCA. URL: https://ec.europa.eu/info/relations-united-kingdom_en
37. Дані британського уряду (ONS). URL: <https://www.ons.gov.uk/>
38. Офіційний сайт ЄС про відносини з Швейцарією: URL: <https://ec.europa.eu/trade/policy/countries-and-regions/countries/switzerland/>
39. Дані Швейцарської федеральної митної адміністрації: URL: <https://www.ezv.admin.ch>
40. Звіти DG Trade URL: <https://policy.trade.ec.europa.eu/>
41. Звіти ЄК по Східному партнерству: URL: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu>
42. Статистика експорту/імпорту: Eximpedia, WITS, OEC
43. Держстат України: URL: <https://ukrstat.gov.ua>
44. Міністерство економіки: URL: <https://www.me.gov.ua>
45. EXIMPEDIA [Who Are Ukraine's Top Trade Partners in 2025?](#)
46. WORLD BANK [Ukraine Trade | WITS Data](#)
47. Офіційний сайт Європейської Комісії з торгівлі: URL: <https://ec.europa.eu/trade>
48. Офіційний сайт USTR (торгового представника США): URL: <https://ustr.gov/countries-regions/europe-middle-east/ukraine>
49. Дані китайського Міністерства комерції: URL: <http://english.mofcom.gov.cn>
50. UK-Ukraine FTA: URL: <https://www.gov.uk/government/publications/uk-ukraine-free-trade-agreement>

51. Оновлення про продовження (травень 2024): URL: <https://www.gov.uk/government/news/uk-extends-tariff-free-trade-with-ukraine-until-2029>
52. World Bank (2023). Vietnam's Electronics Industry: From Import Substitution to Export Leader.
53. Bangladesh Pharmaceutical Industry Report (2023) – дані асоціації виробників.
54. African Development Bank (2022). Industrial Parks in Ethiopia.
55. UNECA (2023). Impact of AfCFTA on Intra-African Trade.
56. Kenya National Bureau of Statistics
57. ASEAN Secretariat (2023). Trade Agreements Monitor
58. USITC (2023). U.S.-Mexico Auto Supply Chain Report.
59. SEMI (2023). Global Semiconductor Industry Report.
60. NASSCOM (2023). Indian IT-BPM Industry Report
61. GSMA (2023). Mobile Money in Africa
62. Національний банк України (2023). Зовнішньоекономічна діяльність.
63. IRENA (2023). Green Hydrogen Projects in Africa
64. UNCTAD (2022). Sustainable Agriculture in Costa Rica.
65. USGS (2023). Mineral Commodity Summaries.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Таблиця

Географічна структура зовнішньої торгівлі ЄС (на 2023 рік)

Країна/регіон	Частка в експорті ЄС	Частка в імпорті ЄС
США	18%	12%
Велика Британія	13%	9%
Китай	9%	21%
Швейцарія	7%	6%
Туреччина	4%	4%
Японія	2.5%	3%
Канада	2%	1.5%
Україна	1.2%	2.8%

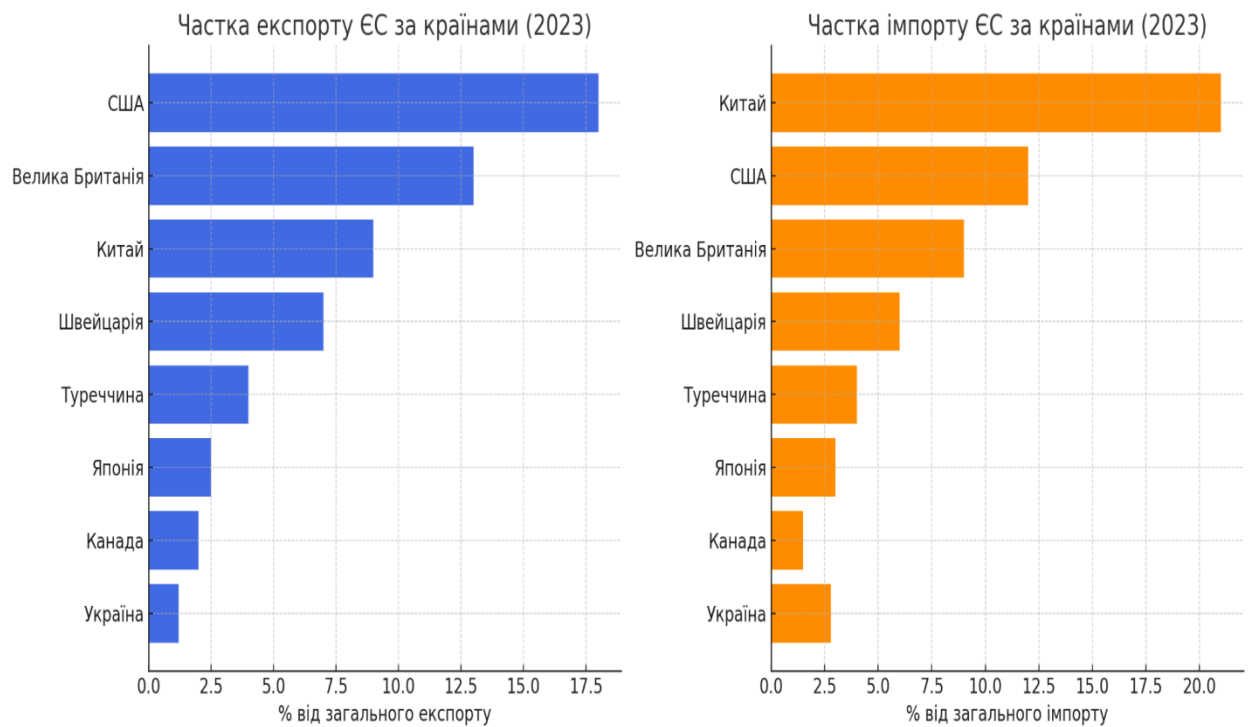

Рисунок. Частки експорту та імпорту Європейського Союзу за основними торговельними партнерами у 2023 році.